

Samarbeid om tilsyn med kraftmarkedet

Anbefalinger om fremtidig samarbeid
mellom Konkurransetilsynet, Kredittilsynet
og NVE

Samarbeid om tilsyn med kraftmarkedet

Anbefalinger om fremtidig samarbeid mellom
Konkurransetilsynet, Kredittilsynet og NVE

Oktober 2003

1. Innledning	2
1.1. Arbeidsgruppen og rapporten	2
1.2. Oversikt over rapportens innhold	2
1.3. Innledende om det nordiske kraftmarkedet	3
1.4. Oversikt over tilsynenes rolle i kraftmarkedet.....	4
2. Kraftmarkedets forskjellige delmarkeder	7
2.1. Innledning	7
2.2. Engrosmarkedet	8
2.3. Sluttbrukermarkedet for kraft	9
2.4. Det finansielle kraftmarkedet	10
2.5. Internhandel i vertikalt integrerte selskap og konsern.....	11
2.6. Samsillet mellom kraftderivatmarkedet og det fysiske markedet for krafthandel.....	11
2.7. Naturlige områder for tilsynssamarbeid.....	13
3. Juridisk grunnlag for tilsynet med kraftmarkedet	16
3.1. Innledning	16
3.2. Konkurransetilsynets juridiske grunnlag	16
3.3. Kredittilsynets juridiske grunnlag.....	20
3.4. NVEs juridiske grunnlag.....	23
3.5. Regelverkens anvendelse på kraftmarkedets delmarkeder.....	25
3.6. Informasjonsutveksling mellom tilsynene.....	30
3.7. Et internasjonalt kraftmarked med nasjonale og overnasjonale tilsynsmyndigheter	31
4. Samarbeid mellom tilsynene – vurderinger og anbefalinger	34
4.1. Samarbeid til nå	34
4.2. Samarbeidsforum for NVE, Kredittilsynet og Konkurransetilsynet	36
4.3. Mulige fremtidige samarbeidsområder.....	37
4.4. Samarbeidsforumets arbeidsform	39
5. Oppsummering og konklusjoner	41
5.1. Bakgrunn for samarbeidet	41
5.2. Regelverk og ansvarsfordeling.....	41
5.3. Anbefalinger om fremtidig samarbeid	42
Vedlegg 1: Eierforhold i Nord Pool ASA og Nord Pool Spot AS	43
Vedlegg 2: Oversikt over hjemmelsgrunnlag	45
Konkurransetilsynets hjemmelsgrunnlag.....	45
NVEs hjemmelsgrunnlag.....	45
Kredittilsynets hjemmelsgrunnlag	46

1. Innledning

1.1. Arbeidsgruppen og rapporten

Kredittilsynet, Konkurransetilsynet og Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE) ble høsten 2002 enige om å nedsette en felles arbeidsgruppe som skulle utrede muligheter for et nærmere samarbeid om tilsynet med kraftmarkedet i Norge. Gruppen fikk navnet ”Samarbeidsgruppen for tilsyn med kraftmarkedet”.

De tre tilsynene har forskjellig utgangspunkt for sitt tilsyn med kraftmarkedet. Hensikten med arbeidsgruppens rapport er å komme med anbefalinger som kan sikre at tilsynet med kraftmarkedet i Norge blir konsistent basert på den forskjellen i kompetanse og tilsynsvinkel de tre tilsynene representerer. Hovedpoenget i rapporten er at godt samarbeid mellom tilsynene er en forutsetning for at det samlede tilsynet med kraftmarkedet skal være så hensiktsmessig og effektivt som mulig.

Gruppen kommer i denne rapporten med anbefalinger vedrørende fremtidige samarbeidsområder og samarbeidsformer for tilsynene. Arbeidsgruppen har identifisert flere områder hvor økt samarbeid vil kunne gi et bedret tilsyn med kraftmarkedet. I den hensikt å gi et nyttig utgangspunkt for videre samarbeid har gruppen beskrevet kraftmarkedet og det juridiske grunnlaget for tilsynenes virksomhet i forhold til dette markedet. I tillegg til at rapporten er skrevet som en anbefaling til tilsynenes ledelser om fremtidig samarbeid, er rapporten også skrevet med tanke på de som skal representere tilsynene i formelt og uformelt samarbeid i tiden fremover. Synspunkter og eventuelle feil i rapporten står for gruppens medlemmers regning.

Gruppens medlemmer har vært:

Knut Godager og Linda Bruås fra Kredittilsynet

Espen Sjøvoll og Øyvind Andersen fra Konkurransetilsynet

Tore Langset, Kristin Kolseth og Steinar Parelius fra NVE

1.2. Oversikt over rapportens innhold

I punkt 1.3 gis en innledende oversikt over kraftmarkedet og enkelte sentrale aktører. Tilsynenes roller i forhold til kraftmarkedet introduseres i punkt 1.4. I kapittel 2 gis en beskrivelse av kraftmarkedets delmarkeder og forholdet mellom disse. Dette kapitlet danner utgangspunktet for de påfølgende kapitler. I kapittel 3 presenteres de enkelte tilsynenes juridiske grunnlag for deres tilsyn med kraftmarkedet. Kapittel 4 gir innledningsvis en oversikt over tosidig samarbeid mellom tilsynene frem til nå. I kapitlet kommer gruppen med forslag om at det etableres et felles samarbeidsforum for tilsynene. I kapittel 5 oppsummeres rapportens innhold, inkludert gruppens konklusjoner. Som vedlegg til rapporten finnes oversikt over eierstrukturen til Nord Pool ASA og Nord Pool Spot AS og en oversikt over lover, forskrifter, konsesjoner og delegasjoner som det enkelte tilsyn har oppgaver knyttet til.

1.3. Innledende om det nordiske kraftmarkedet

Kraftmarkedets utstrekning begrenses av overføringsnettets fysiske utstrekning og kapasitet. I tillegg vil ulike systemer for måling, avregning og håndtering av den momentane balansen i kraftsystemet kunne avgrense markedets utstrekning. Dagens nordiske kraftmarked er blant annet en følge av at de nordiske landene har samarbeidet om å sørge for at disse forhold ikke lenger er til hinder for handel med kraft på tvers av landegrensene.

Norge fikk ny energilov i 1990. Denne loven åpnet for konkurranse i kraftmarkedet. Statnett Marked AS overtok i 1993 den rollen som Samkjøringen av kraftverkene i Norge hadde i organiseringen av det norske kraftmarkedet. Ny svensk energilov i 1996 åpnet for konkurranse i det svenske kraftmarkedet, og Nord Pool AS ble etablert som en norsk – svensk markeds plass. Nord Pool ble med dette verdens første flernasjonale markeds plass for fysisk krafthandel. Finland kom med i samarbeidet i 1997, mens Vest-Danmark kom med i 1999 og Øst-Danmark i 2000. Fra og med 2002 eies Nord Pool Spot AS, der den fysiske omsetningen foregår, av alle de systemansvarlige selskapene i Norden. I 2002 fikk også Nord Pool ASA konsesjon som børs for kraftderivater, og Nord Pool Clearing ASA konsesjon som oppgjørsselskap.

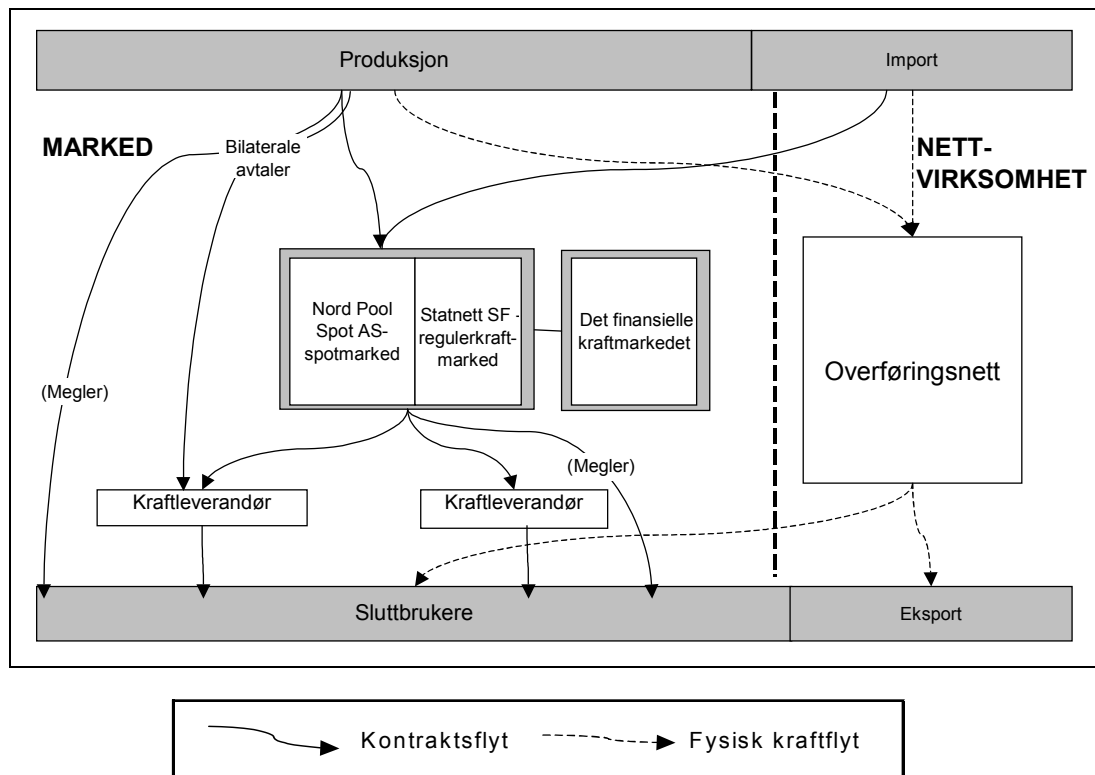
Det nordiske spotmarkedet for kraft er i dag drevet av Nord Pool Spot AS. Alle nordiske produsenter og store kraftkjøpere kan tilby og etterspørre spotkraft. Det nordiske spotmarkedet er i perioder delt inn i separate prisområder på grunn av begrensninger i overføringsnettets kapasitet (flaskehalser) mellom områdene. Normalt opereres det per i dag med seks slike prisområder: to i Norge, to i Danmark, ett i Sverige og ett i Finland.

Det utveksles kraft mellom Norden og Tyskland, Polen og Russland. Overføringskapasiteten mot disse landene disponeres ikke av Nord Pool Spot AS, men håndteres gjennom bilaterale avtaler eller separate auksjoner.

Håndteringen av den momentane fysiske balansen mellom produksjon og forbruk skjer gjennom nasjonale regulerkraftmarkeder organisert av nasjonale systemansvarlige selskaper. Statnett SF har ansvaret for regulerkraftmarkedet i Norge. Norge og Sverige har i den senere tid koordinert sine regulerkraftmarkeder. Avregningen av økonomiske ubalanser i engrosmarkedet for de enkelte lands aktører, skjer etter nasjonale regler til priser basert på de nasjonale regulerkraftprisene. Statnett SF er i Norge også ansvarlig for denne avregningen.

Siden balanseavregningene er nasjonale, så er sluttbrukermarkedene også nasjonale. Norske sluttbrukere kan bare kjøpe kraft fra norske kraftleverandører. Det er imidlertid fullt mulig for utenlandske kraftleverandører å registrere seg som kraftleverandør også i Norge, dersom de inngår en balanseavtale med Statnett SF. Norske selskaper har andre veien operert som kraftleverandører både i Norge og Sverige.

Figuren nedenfor illustrerer skillet mellom nett og marked. En forutsetning for konkurranse i kraftmarkedet er at overføringsnettet stilles til disposisjon for alle brukere på ikke-diskriminerende vilkår. Dette innebærer at prisen på fysisk overføring av kraft er uavhengig av hvem kraften kjøpes fra.

1.4. Oversikt over tilsynenes rolle i kraftmarkedet

Denne rapporten handler hovedsakelig om samarbeid mellom de norske tilsynsmyndigheter for kraftmarkedet. Rapportens anbefalinger gjelder dette samarbeidet. Samtidig bør de norske tilsynsmyndighetenes funksjon ses i sammenheng med relevante utenlandske tilsynsmyndigheter. Det vises i den sammenheng særlig til punkt 3.7, hvor forholdet til utenlandske tilsynsmyndigheter er omtalt. Det bør nevnes at norske tilsynsmyndigheter har en nøkkelrolle, særlig NVE og Kredittilsynet, i og med at Nord Pool opererer ut ifra konsesjoner gitt av norske myndigheter.

Tilsynet med kraftmarkedet kan hovedsakelig deles i to, tilsyn med kraftmarkedets forutsetninger og virkemåte, og tilsynet med aktørenes adferd. Tilsyn med kraftmarkedets forutsetninger er hovedsakelig å tilrettelegge for et effektivt kraftmarked og å overvåke at forutsetningene for et velfungerende marked er tilstede. Ettersom kraftnettet bestemmer utstrekningen av det fysiske kraftmarkedet, skjer vesentlige deler av kraftmarkedets tilrettelegging gjennom styring av funksjoner tilknyttet nettet. Tilsyn med kraftmarkedets aktører er primært å påse at foretak og institusjoner under tilsyn følger de legale forutsetningene som er lagt for handelen i kraftmarkedet.

I Norge er det flere tilsynsmyndigheter som fører tilsyn med kraftmarkedet. NVE har generelt tilsyn med den fysiske omsetningen og distribusjonen av kraft i Norge. I tillegg har NVE ansvaret for den nordiske markedsplassen for omsetning av spotkraft. Kredittilsynet har tilsyn

med børser, autoriserte markedsplasser, oppgjørssentraler og verdipapirregister for kraftderivatkontrakter omsatt i Norge. Konkurransetilsynet har et overordnet ansvar for en effektiv konkurranse mellom aktørene i kraftmarkedet uavhengig av hvilke delmarkeder aktørene handler i.

Nord Pool ASA og Nord Pool Spot AS har plikt til å overvåke medlemmenes opptreden i sine markeder. Markedsovervåkingen er samlet i en felles enhet som kalles Nord Pool Markedsovervåking. Nord Pool regulerer forholdet til medlemmene i egne avtaler som gir muligheter til å forfølge mulige avtalebrudd og eventuelt ilegge sanksjoner som for eksempel bøter eller utestengelse.

1.4.1. NVEs rolle i kraftmarkedet

NVE er sektormyndighet på området. En av NVEs hovedfunksjoner som regulator er å utvikle og håndheve rammebetingelser og regelverk som fremmer et effektivt kraftmarked. En viktig forutsetning for konkurranse i kraftmarkedet er at overføringsnettets stilles til disposisjon for alle brukere på ikke-diskriminerende vilkår. Krafthandel med fysisk levering er underlagt NVEs regulering og tilsyn. NVE har tilsyn med Statnett SF som system- og avregningsansvarlig, Nord Pool Spot AS som markedsplass for fysisk krafthandel og nettselskaper i forbindelse med måling, avregning, tariffing, leverandørskifter og tilgang til kraftmarkedet gjennom tilknytningen til overføringsnettets. NVE er et direktorat under Olje- og energidepartementet.

1.4.2. Kredittilsynets rolle i kraftmarkedet

Kredittilsynet fører tilsyn med Nord Pools børs for handel med kraftderivater. Nord Pool ASA har som børs en tilsynsfunksjon overfor kraftmarkedets aktører som handler på børsen. Kredittilsynet sorterer under Finansdepartementet.

Kredittilsynets rolle i kraftmarkedet er primært å ha tilsyn med Nord Pool ASA som børs for kraftderivater og Nord Pool Clearing ASA som oppgjørssentral for kraftderivater. Det er også anledning for andre foretak å få konsesjon som børs og oppgjørsselskap i kraftmarkedet. I tillegg er det mulig å få konsesjon som autorisert markedsplass for kraftderivater. Aktørene i kraftmarkedet handler med finansielle instrumenter, og kan dermed registrere sine kontrakter i et verdipapirregister. Slik registrering er frivillig for kraftderivater. Kredittilsynet kan kreve at foretak skal ha konsesjon som kraftderivatbørs, autorisert markedsplass for kraftderivater eller oppgjørsselskap for kraftderivater, dersom det anses at foretaket driver slik virksomhet.

Kredittilsynet kan i tilfeller av markedsmanipulasjon m.m. i kraftderivatmarkedet foreta undersøkelser av eventuelle straffbare forhold, og videresende mistenkelige forhold til politiet.

1.4.3. Konkurransetilsynets rolle i kraftmarkedet

Konkurransetilsynet fører tilsyn med konkurranseforholdene i alle markeder, derunder kraftmarkedet. Siden energiloven trådte i kraft i 1991 har tilsyn med kraftmarkedet vært en prioritert oppgave for Konkurransetilsynet. Konkurransetilsynet fører blant annet tilsyn med at konkurranselovens forbud mot pris-, anbuds- og markedsdelingsamarbeid overholdes. I den senere tid har Konkurransetilsynet særlig vært opptatt av konkurranseforholdene i kraftmarkedets engrosmarked, og har ved noen anledninger grepet inn mot økt konsentrasjon

blant kraftprodusenter i Norge. Konkurransetilsynet administrerer en kraftprisdatabase som er ment å stimulere til effektiv konkurranse i sluttbrukermarkedet. Konkurransetilsynet sorterer under Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

2. Kraftmarkedets forskjellige delmarkeder

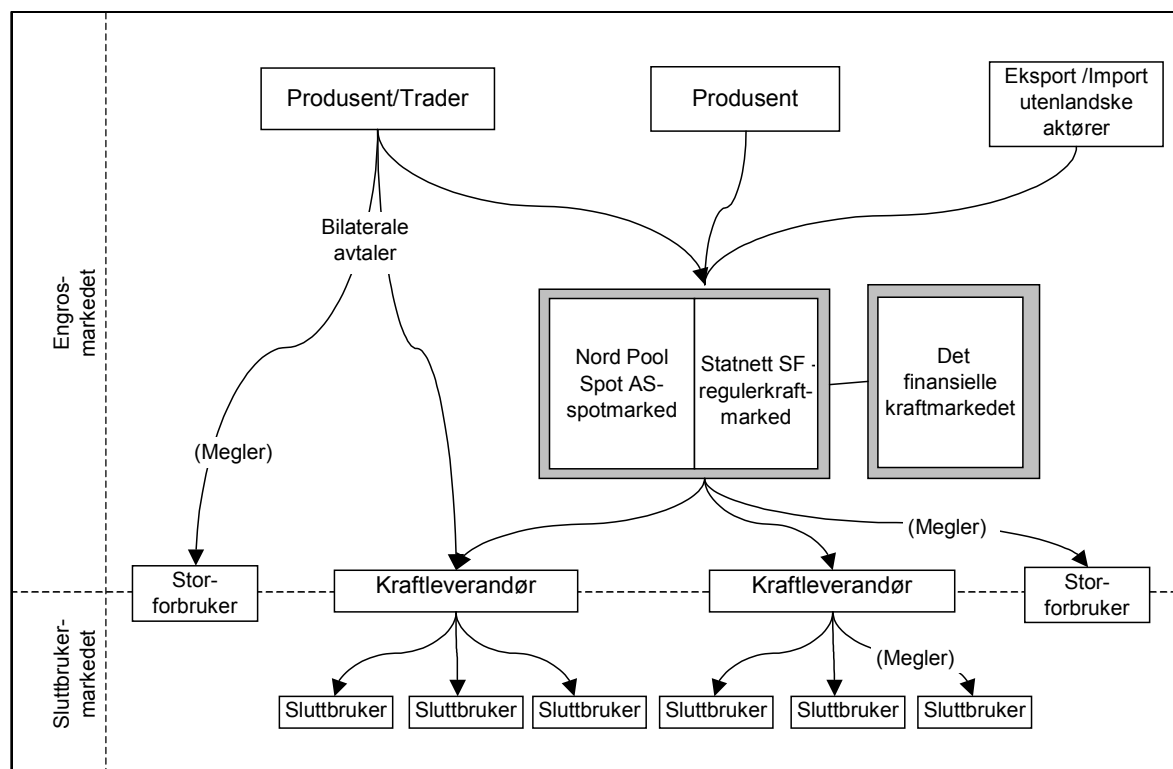
2.1. Innledning

Kraftmarkedet kan deles i et fysisk marked og et finansielt marked. Videre kan det fysiske markedet deles inn i ulike delmarkeder. De ulike delmarkeder er beskrevet nedenfor for å avklare tilsynsmessige problemstillinger og samarbeidsområder mellom tilsynene, og danner grunnlag for beskrivelsen av tilsynenes myndighetsområder i kapittel 3. Inndelingen i denne rapporten gir ikke føringer for hvordan de tre tilsynene definerer relevante markeder i sin saksbehandling.

Videre inneholder kapittel 2 en kort oppsummering av de forhold som danner grunnlaget for tilsynet med kraftmarkedets forutsetninger og virkemåte samt tilsyn med aktørene i markedet.

I kraftmarkedet for fysisk handel skilles det ofte mellom *engrosmarkedet* og *sluttbrukermarkedet*. I *engrosmarkedet* foregår handelen mellom kjøpere og selgere av store kraftvolum. Aktørene i markedet er kraftprodusenter, kraftleverandører, tradere og noen større sluttbrukere. Handelen kan avtales direkte mellom aktørene med eller uten bruk av mellommann (megler), eller foregå på markedsplassen som organiseres av Nord Pool Spot AS. *Sluttbrukermarkedet* omfatter det siste leddet i kjeden, hvor den enkelte forbruker inngår avtale om kraftkjøp fra en fritt valgt leverandør. Etterspørselssiden i sluttbrukermarkedet omfatter blant andre husholdninger, industri, annen næringsvirksomhet og offentlige institusjoner.

Skillet mellom engrosmarkedet og sluttbrukermarkedet er skissert i figuren nedenfor:

Engrosmarkedet kan ytterligere deles inn i ulike delmarkeder, og disse er beskrevet nedenfor.

2.2. Engrosmarkedet

2.2.1. Spotmarkedet for kraft

Aktørene kan basere sin handel på kjøp og salg i de organiserte markedene. Kraft kan kjøpes og selges på markedsplassen for fysisk krafthandel, eventuelt med tilhørende prissikring i det finansielle markedet.

Nord Pool Spot AS har konsesjon fra NVE for organisering og drift av markedsplass for fysisk krafthandel. Denne markedsplassen omtales som Elspot eller spotmarkedet. En stadig større del av omsetningen kanaliseres gjennom spotmarkedet. Nærmere 32 prosent av kraftforbruket i Norden i 2002 ble omsatt i Elspot. Resten ble omsatt bilateralt mellom aktørene med eller uten bruk av kraftmegler.

I spotmarkedet handles det hver dag for levering neste døgn. Alle kjøpere og selgere legger inn sine bud med priser og kjøps- og salgsvolum for hver enkelt time påfølgende dag, dvs. hvor mye de ønsker å omsette og til hvilken pris. Prisene fastsettes på grunnlag av aktørenes samlede kjøps- og salgssønsker; dvs. tilbud og etterspørsel summeres og markedsprisen fremkommer i skjæringspunktet mellom tilbuds- og etterspørselskurven. Det beregnes først en systempris basert på forutsetningen om at det ikke er overføringsbegrensninger i sentralnettet. Dersom beregninger viser at kraftflyten mellom to eller flere anmeldingsområder overskrider kapasitetsgrensene, dvs. dersom det oppstår flaskehals i overføringsnettet, klareres spotmarkedet ved hjelp av en kapasitetsavgift. Klareringen innebærer at prisen reduseres i et overskuddsområde og økes i underskuddsområde, og dette stimulerer til høyere kjøp og lavere salg i overskuddsområdet og til høyere salg og lavere kjøp i underskuddsområdet. Dette medfører at spotmarkedet deles inn i to eller flere områder med forskjellige priser.

Det er per i dag omlag 230 aktører som handler i Elspot. Aktørene er kraftprodusenter, kraftleverandører, noen større sluttbrukere, krafttrადere og nettselskap. Omsetningen i Elspot var i år 2002 på 124 TWh¹.

2.2.2. Regulerkraftmarkedet

En forutsetning i et kraftsystem er at det til enhver tid er balanse mellom samlet fysisk forbruk og samlet produksjon. Fordi bruk av kraft skjer etter selvbetjeningsprinsippet, vil kjøps- og salgspforpliktelsene som fastsettes inntil 36 timer før levering, ikke samsvare med det faktiske uttaket hos sluttbruker og innmating fra produsent. Momentan balanse mellom produksjon og forbruk sikres ved hjelp av regulerkraftmarkedet. Statnett SF (Statnett) som systemansvarlig er pålagt å drive og utvikle dette markedet, som håndterer det ikke-prognoserbare avviket mellom virkelig og planlagt utveksling av kraft. Etter at priser og volum er fastlagt i spotmarkedet, anmelder aktører som kan regulere sitt uttak eller sin produksjon av kraft med store volum innen 15 minutter, pris- og volumbud for opp- og/eller nedregulering til Statnett. Statnett aktiverer opp- eller nedreguleringsbudene i regulerkraftmarkedet inntil det er momentan balanse mellom produksjon og forbruk. Billigste reguleringsobjekt aktiveres først, og siste reguleringsobjekt bestemmer regulerkraftprisen. Statnett som avregningsansvarlig konsesjonær avregner alle aktører i engrosmarkedet for deres energiavvik mellom målt

---

¹ Oppgitt av Nord Pool Spot AS.

utveksling av kraft og kontraktsfestede rettigheter/forpliktelser til gjeldende regulerkraftpris. Avregningen har timesoppløsning.

Håndteringen av den momentane balansen er koordinert mellom Norge og Sverige, og de to landene opererer med en felles regulerkraftliste. Dette innebærer at svenske aktørers bud i det svenske regulerkraftmarkedet kan påvirke prisen i det norske regulerkraftmarkedet og vice versa.

2.2.3. Bilaterale fysiske kontrakter

Aktørene i markedet kan inngå bilaterale kontrakter med fysisk levering. Tradisjonelt har aktørene i engrosmarkedet handlet kraft gjennom bilaterale fysiske kontrakter av kortere eller lengre varighet. Energiloven av 1990 har gitt en utvikling i retning av at de bilaterale fysiske kontraktenees løpetid er blitt redusert.

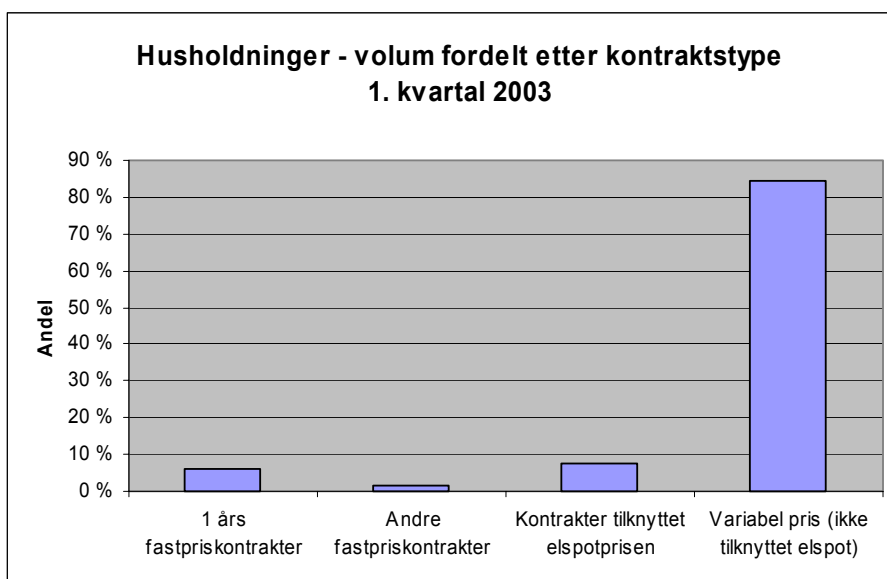
I bilaterale fysiske kontrakter kan det avtales faste priser, eller prisen kan knyttes til den løpende prisen i spotmarkedet. I tillegg til fysiske kontrakter som er inngått i markedet, eksisterer det også en rekke industrikontrakter, hvor prisen er fastsatt av Stortinget. Nye kontrakter av denne typen blir i liten grad inngått, men en del av den norske kraftproduksjonen er bundet opp i denne typen avtaler grunnet den lange løpetiden.

2.3. Sluttbrukermarkedet for kraft

I sluttbrukermarkedet inngår den enkelte forbruker avtale om kraftkjøp med en fritt valgt kraftleverandør. Det finnes en rekke kraftleverandører å velge mellom, da etableringsmulighetene for denne type virksomhet er gode. Dette skyldes lave inngangsbarrierer, det vil si at det relativt sett koster lite å starte virksomhet innen kjøp og salg av kraft.

De ulike kraftleverandørenes tilbud varierer fra fastpriskontrakter til kontrakter som er direkte knyttet til spotprisen, slik at kraftpris til sluttbruker direkte følger prissvingningene i spotmarkedet. Hovedandelen av sluttbrukerne har kontrakter med standard variabel kraftpris. Standard variabel pris er ikke direkte knyttet til spotprisen, men kraftleverandøren vil typisk justere kontraktsprisen ved vesentlige endringer i spotprisen. Kraftleverandørene endrer prisen på bakgrunn av forventninger om videre utvikling i markedspris/spotpris. I tillegg er det en innebygd systemmessig treghet ved at prisendring må varsles to uker før prisendringen kan inntreffe, og ved at leverandørene har kostnader forbundet med å endre kraftpris.

Figuren nedenfor viser hvordan kraftvolum til husholdningene fordeler seg på de ulike kontraktstypene:

I sluttbrukermarkedet er det et stadig økende antall forbrukere som er bevisst sine muligheter til å velge en ny leverandør for å få lavest mulig kraftpris.

2.4. Det finansielle kraftmarkedet

For å sikre seg mot prissvingninger i det fysiske markedet for kraft, kan aktørene inngå finansielle kraftkontrakter. I tillegg til produsenter og leverandører som benytter det finansielle markedet som et instrument for prissikring og risikostyring, handler *tradere* i markedet for å tjene penger på prissvingninger.

Finansielle kontrakter kan inngås bilateralt direkte mellom ulike aktører i kraftmarkedet, eller de kan handles på børs. Nord Pool ASA driver børs for notering av *kraftderivater*. Kraftderivater er standardiserte finansielle kontrakter med ulike handels- og leveringsperioder. Finansielle kontrakter som inngås direkte mellom to aktører omtales som OTC-kontrakter (OTC: "over the counter") eller bilaterale finansielle kontrakter. Slike bilaterale kontrakter blir ofte inngått via kraftmegler.

Det handles i dag fire forskjellige klasser finansielle instrumenter på Nord Pool ASA: forward-kontrakter, futures-kontrakter, opsjoner og Contracts for Difference (CfD). Innenfor hver klasse instrumenter handles det flere kontrakter med ulik standardisering.

Alle kontraktsklasser har en handelsperiode og en leveringsperiode. I handelsperioden kan kontraktene omsettes flere ganger og prisen kan endre seg betydelig. Leveringsperioden er den framtidige perioden hvor kraften skal leveres. Nord Pool ASAs kraftderivatmarked er et finansielt marked uten fysisk leveranse ved kontraktsforfall, hvilket betyr at det kun er finansielt oppgjør av disse kontraktene.

Både forward- og futures-kontrakter er avtaler om kjøp eller salg av et avtalt volum kraft i framtiden, til en bestemt pris. Futures-kontrakter skiller seg fra forward-kontrakter ved oppgjørprosedyren. Systemprisen er i leveringsperioden referansepris for verdien i forward- og futures-kontraktene. Man kan enten ta en "lang" posisjon som betyr kjøp av fremtidig kraft, eller en "kort" posisjon som betyr salg av fremtidig kraft.

En kraftopsjon gir en rett, men ikke plikt til kjøp og salg av kraft til en viss pris en gang i fremtiden. Underliggende for en opsjon er en forward-kontrakt.

En CfD er en avtale som sikrer prisdifferansen mellom systempris og områdepris i spotmarkedet i leveringsperioden. CfD-kontrakter brukes i kombinasjon med forward- eller futures-kontrakter.

2.5. Internhandel i vertikalt integrerte selskap og konsern

Vertikalt integrerte selskap eller konsern vil ofte ha virksomhet innenfor flere av delmarkedene i kraftmarkedet. Dersom det vertikalt integrerte selskapet eller selskapene innenfor konsernet har en integrert behandling av sin portefølje, blir kraftderivatkontrakter, bilaterale fysiske kontrakter, finansielle bilaterale kontrakter og spotmarkedskontrakter behandlet i samme tradingmiljø. I de tilfeller hvor selskapet eller konsernet har både kraftproduksjon og sluttbrukeromsetning, og disse kontraktene legges inn i samme portefølje som engroskontraktene, vil resultatet være at en del av omsetningsvolumet ikke vises i engrosmarkedet. Salg av kraftproduksjon og anskaffelse av kraft for salg i sluttbrukermarkedet foregår i slike tilfeller gjennom intern handel. Det totale omsetningsvolumet som synes i engrosmarkedet, behøver dermed ikke å gjenspeile den reelle totale omsetningen i markedet.

2.6. Samspillet mellom kraftderivatmarkedet og det fysiske markedet for krafthandel

Det fysiske og det finansielle kraftmarkedet er ovenfor beskrevet som to atskilte markeder. Imidlertid er det et samspill mellom det finansielle og fysiske kraftmarkedet. Systemprisen på Nord Pool Spot AS' spotmarked danner referansepris for futures- og forward-kontraktene i leveringsperioden. Systemprisen er derfor med på å bestemme verdien av en finansiell portefølje. Videre vil prisen på kraftderivater påvirkes av forventet fremtidig systempris. Effektiv prissetting i det fysiske kraftmarkedet har derfor stor betydning for handelen i det finansielle kraftmarkedet.

Den enkelte markedsaktør vil tilpasse seg i forhold til sin samlede portefølje i samtlige av markedene. Tilsyn med uønsket markedsatferd krever derfor som oftest innsikt i selskapenes samlede posisjoner.

Nedenfor ser vi nærmere på hvordan en produsent som har mulighet til å påvirke systemprisen, kan utnytte samspillet mellom kraftderivatmarkedet og det fysiske markedet. Dersom en vannkraftprodusent skal kunne utnytte markedsrett i det fysiske markedet, må endringer i eget produksjonsnivå påvirke spotprisene. Dette krever at produsenten har tilstrekkelig grad av magasin- og effektkapasitet. Det er i eksemplene tatt utgangspunkt i futures-kontrakter. Videre skilles det mellom muligheter for utnyttelse av samspillet mellom kraftderivatmarkedet og det fysiske markedet i løpet av handelsperioden og i løpet av leveringsperioden²:

---

² Kilde: ECON, Rapport 90/02: Kan samspillet mellom fysisk og finansielt marked utnyttes?

I handelsperioden

En produsent kan posisjonere seg på ulike måter i handelsperioden, enten gjennom å påvirke markedsprisen på kontrakten, eller å endre posisjon med vanndisponering.

Produsenten påvirker prisen på kraftderivater

Dersom en produsent bruker markedsrett til å påvirke markedsprisen på en futures-kontrakt, finnes det to typer strategier som avhenger av om produsenten posisjonerer seg før prismanipulasjonen i elspot eller etterpå.

Produsenten kan posisjonere seg i kraftderivatmarkedet for deretter å manipulere systemprisen, henholdsvis opp eller ned, avhengig av hva det er mest sannsynlig at produsenten lykkes med. Dersom det er mest sannsynlig at produsenten lykkes med å heve prisen, vil han ta en lang posisjon. Dersom produsenten lykkes med å påvirke forventningene om framtidig pris, vil markedsprisen på futures-kontrakten stige. Produsenten vil da få en gevinst tilsvarende differansen mellom markedsprisen og kjøpsprisen. Dersom det er mest sannsynlig at produsenten lykkes med å redusere prisen, vil han ta en kort posisjon. Dersom produsenten lykkes med å påvirke forventningene om framtidig pris, vil markedsprisen på futures-kontrakten gå ned, og produsenten får en gevinst tilsvarende differansen mellom kjøpsprisen og markedsprisen.

Alternativt kan produsenten påvirke forventningene ved å manipulere systemprisen i *forkant* av posisjonering i kraftderivatmarkedet. Prisen kan da presses ned i forkant av at produsenten tar en lang posisjon og opp i forkant av en kort posisjon. Dersom produsenten for eksempel lykkes i å presse markedsprisen på en futures-kontrakt opp, og deretter tar en kort posisjon til en unaturlig høy pris, vil kontraktens markedspris i neste omgang sannsynligvis falle under kjøpsprisen, og produsenten blir kreditert for differansen.

Produsenten endrer posisjon med vanndisponering

Dersom en produsent kan flytte vann mellom perioder for å få en høyere pris i en periode, risikerer han å måtte produsere til så lave priser i den etterfølgende perioden at gevinsten ved å presse prisen opp forsvinner. Produsenten har da incentiver til å ta posisjoner i det finansielle markedet for å øke gevinsten i perioden med høy pris og redusere tapet ved eventuelt å måtte produsere til lav pris i den etterfølgende perioden. På denne måten kan produsenten oppnå å tjene både i det finansielle markedet når prisnivået er høyt, og dekke et tap i det fysiske markedet ved et eventuelt lavt prisnivå senere gjennom å ta ut en gevinst i det finansielle markedet.

I leveringsperioden

Produsenten kan påvirke systemprisen for å påvirke verdien av en finansiell portefølje. Dersom produsenten allerede sitter med kraftderivater, og leveringsperioden har inntrådt, blir tap og gevinst beregnet med utgangspunkt i systemprisen, og ikke markedsprisen som ovenfor. Ved å påvirke systemprisen kan dermed produsenten øke verdien av sin finansielle portefølje.

2.7. Naturlige områder for tilsynssamarbeid

Enkelte forutsetninger må være oppfylt for at kraftmarkedet skal kunne fungere effektivt. Disse forutsetningene danner grunnlag for tilsynenes ansvar og arbeidsoppgaver. Hovedpunkter for naturlige samarbeidsområder tilsynene imellom, med tilhørende eksempler, er satt opp nedenfor. I kapittel 3 gis en fremstilling av hvilken kompetanse tilsynene har i forhold til kraftmarkedet etter gjeldende rett. En nærmere vurdering av samarbeidsområder og samarbeidsformer er foretatt i kapittel 4.

2.7.1. Tilsyn med kraftmarkedets forutsetninger og virkemåte

Fra en økonomisk synsvinkel vil følgende forhold ha vesentlig betydning for at kraftmarkedet skal fungere effektivt:

- *Antall aktører.* Kraftmarkedet må i alle delmarkeder ha nødvendig antall tilbydere og etterspørrere for at frikonkurranseforutsetningene skal være oppfylt.
- *Markedsstørrelse.* Det må i hvert delmarked, inklusive prisområdene i spotmarkedet, være tilstrekkelig volum, slik at en volumendring kun har marginal påvirkning på prisene.
- *Markedsaktørenes størrelse.* Dersom en eller flere aktører blir for store, vil dette være uheldig for konkurransen. Dersom for eksempel en av aktørene blir dominerende på markedet, vil vedkommende aktør kunne bli prisleder i markedet.
- *Tilbudskurvens- og etterspørselskurvens elastisitet.* Dette er relatert til spotmarkedet, men får konsekvens også for de andre delmarkedene. Dersom tilbuds- og/eller etterspørselskurven blir tilstrekkelig bratt i deler av året, vil kun marginale endringer i volum få dramatiske følger for prisen.
- *Effektiv og hensiktsmessig infrastruktur.* Effektiv informasjonsutveksling og lave inngangsbarrierer er en forutsetning for et velfungerende konkurransemarked.
- *Flernasjonale problemstillinger.* Et flernasjonalt kraftmarked vil møte på utfordringer av praktisk art som er viktige å løse, for å få et velfungerende marked. Informasjonsinnhenting over landegrensene er et eksempel.

2.7.2. Tilsyn med enkeltaktører

Tilsynet med enkeltaktører kan deles i infrastrukturforetak og institusjoner, og aktører som kun er underlagt atferdstilsyn.

Tilsynet med infrastrukturforetak og andre institusjoner omfatter i denne sammenheng Nord Pool-konsernet som børs, fysisk markedsplass og oppgjørssentral, Statnett som systemansvarlig og avregningsansvarlig, samt alle nettselskaper som tilretteleggere. I tillegg omfattes autoriserte markedsplasser for handel med kraft eller kraftderivater og verdipapirregistre for kraftderivater.

Tilsynet med aktører som kun er underlagt atferdstilsyn omfatter alle som handler i kraftmarkedet.

Fra en økonomisk synsvinkel kan følgende eksempler klargjøre forhold av vesentlig betydning for tilsynet med enkeltaktører:

Prisen i spotmarkedet vil påvirke prisen i derivatmarkedet. Dersom systemprisen går opp, så vil normalt derivatmarkedsprisene også gå opp, og omvendt hvis systemprisen går ned. Derivatkontraktene har forskjellig leveringsperiode. Kontrakter som skal leveres om kort tid vil normalt påvirkes mye av en oppgang i systemprisen, mens kontrakter som skal leveres langt fram i tid normalt vil påvirkes lite av en oppgang i systemprisen.

En stor produsent kan påvirke systemprisen ved å holde tilbake vann i magasinene. Tilbudsmengden vil synke og prisen vil da normalt øke. Hvis produsenten på forhånd har kjøpt kraft gjennom derivatkontrakter til den lave prisen, så kan produsenten selge samme mengde etter systemprispåvirkning til den høye prisen. Dette vet produsenten, og ingen andre. Produsenten sitter dermed med en urettmessig fortjeneste fra handel med derivatkontraktene. Etter salget av derivatkontraktene kan den tilbakeholdte fysiske mengden selges i spotmarkedet. Systemprisen vil da synke igjen. Tilbakeholdt produksjon påvirker dermed ikke produsentens totale inntjening i det fysiske markedet, men gir en ekstra fortjeneste i derivatmarkedet.

I visse tilfeller kan en større aktør påvirke systemprisen uten å ha vannmagasiner. Ett tilfelle vil være knyttet til forskjellige prisområder som følge av for liten overføringskapasitet mellom prisområdene. Områdeprisen beregnes på grunnlag av alle budene i prisområdet, mens systemprisen beregnes på grunnlag av alle budene i alle prisområdene, som om overføringsproblemer ikke eksisterte. Et lavprisområde har lavere pris enn systempris. Aktøren kan legge inn et salgsbud mellom forventet pris i et lavprisområde og systempris. Dersom strategien viser seg å slå til, så vil budet være en del av systemprisberegningen og trekke systemprisen ned. Samtidig vil budet være for høyt i lavprisområdet og mengden vil ikke bli solgt. Resultatet vil være at systemprisen er presset ned uten at aktøren behøver å levere mengden. Hensikten med å påvirke systemprisen kan være å handle derivatkontrakter med fortjeneste, tilsvarende eksemplet over med forskyvning av produksjon i tid.

En aktør kan ha asymmetrisk informasjon. Produsenten kjenner for eksempel sitt eget forventede produksjonsmønster, og vet derved noe mer enn konkurrentene i markedet om sin egen påvirkning på framtidige markedspriser. Større aktører kan handle strategisk i derivatmarkedet på denne informasjonen, og tjene på dette. En aktør kan også ha innsideinformasjon ved driftsforstyrrelser m.m. (Urgent Market Messages-UMM ved Nord Pool). Aktøren kan benytte innsideinformasjonen til egen vinning gjennom at prisene vil endre seg etter at informasjonen er kjent i markedet, mens de foretar handler i derivatmarkedet før andre markedsaktører kjenner informasjonen.

2.7.3. Markedsimperfeksjoner

Alle markeder har imperfeksjoner, og kraftmarkedet er ikke et unntak i denne sammenheng. Imperfeksjonene er delvis et resultat av forhold som ikke er regulert, og delvis av forhold som skyldes reguleringsformen. I mange tilfeller blir tilsynets oppgave å vurdere behov for ny regulering opp mot hvor vesentlig imperfeksjonene anses å være, og hvilke imperfeksjoner en annen alternativ regulering vil tenkes å få.

I samarbeidet mellom tilsynene vil det være en vesentlig oppgave å identifisere imperfeksjoner som tilsynene delvis har felles, og delvis har som følge av regulering, som håndheves av et av de andre tilsynene.

3. Juridisk grunnlag for tilsynet med kraftmarkedet

3.1. Innledning

Først i dette kapitlet gis det en oversikt over de enkelte tilsynenes juridiske grunnlag for tilsynet med kraftmarkedet. Deretter knyttes de juridiske grunnlag opp mot delmarkedene for kraft som det er redegjort for i kapittel 2. Muligheter for informasjonsutveksling mellom tilsynene behandles i et eget punkt. Avslutningsvis sies noe om det forhold at det norske kraftmarkedet i flere henseende er del av et nordisk og til dels europeisk kraftmarked. Forholdet til utenlandske tilsynsmyndigheter og samarbeid med dem er omtalt, derunder mulighetene for informasjonsutveksling.

Tilsynenes respektive regelverk vil i en del tilfeller kunne få anvendelse på samme saksforhold. For eksempel kan verdipapirhandellovens forbud mot kursmanipulasjon gjelde saksforhold som også vil kunne være rammet av forbudet mot prissamarbeid i konkurranseloven. Forbudet mot prissamarbeid kommer til anvendelse dersom det er snakk om samarbeid mellom to eller flere aktører. Et annet eksempel er bedriftserved hvor Konkurransetilsynet vurderer inngrep. Disse ervervene vil også kunne være til behandling i NVE i forbindelse med endring av omsetnings-, område- og anleggskonsesjoner. I noen tilfeller vil ervervene også være til behandling i NVE i forhold til industrikonsesjonsloven.

At regelverkene i en del tilfeller vil kunne få anvendelse på samme saksforhold er en konsekvens av at tre tilsynsmyndigheter, ut ifra delvis overlappende hensyn, fører tilsyn med det samme kraftmarkedet. Det er nettopp derfor et klart behov for godt samarbeid mellom tilsynsmyndighetene. Som det er redegjort for i neste kapittel finnes det en samarbeidsavtale mellom NVE og Konkurransetilsynet som avklarer hvordan dette skal håndteres i praksis i enkeltsaker av interesse for begge disse tilsyn. Videre anser gruppen at rollefordelingen mellom Kredittilsynet og henholdsvis NVE og Konkurransetilsynet i praksis stort sett gir seg selv uten at dette har vært gjenstand for nærmere regulering i noen samarbeidsavtaler. Arbeidet med rapporten har vist at det gjennomgående ikke byr på nevneverdige problemer å avklare tilsynenes roller bare man kjenner ansvarsfordelingen og regelverkene tilstrekkelig.

Det kan allikevel tenkes enkelte eksempler på at det vil være behov for å vurdere rollefordelingen mellom tilsynene nærmere. Gruppen har ikke behandlet slike situasjoner uttrykkelig i denne rapporten. Grunnen til det er at rollefordelingen som nevnt stort sett er uproblematisk å fastslå, og at dette er mer egnet til å ta opp i fremtidig samarbeid i tilknytning til at tvilsspørsmål av denne art eventuelt skulle dukke opp. God kjennskap til regelverket som er beskrevet i dette kapitlet og til samarbeidsavtalen mellom NVE og Konkurransetilsynet synes altså å gi et tilstrekkelig utgangspunkt for å fastslå tilsynenes rolle- og ansvarsfordeling, og for behandlingen av enkeltsaker i praksis.

3.2. Konkurransetilsynets juridiske grunnlag

3.2.1. Konkurranseloven

Konkurransetilsynets hovedoppgave er å føre tilsyn med konkurranseloven. Formålsbestemmelsen er sentral i konkurranseloven: "Lovens formål er å sørge for effektiv bruk av samfunnets ressurser ved å legge til rette for virksom konkurranse", jf. § 1-1. Målet er altså effektiv ressursbruk, mens midlet er virksom konkurranse. Formålsbestemmelsen er

direkte henvist til i flere av lovens materielle bestemmelser, og er et sentralt tolkningsmoment generelt ved anvendelse av konkurranseloven.

Gjeldende konkurranselov av 11. juni 1993 nr. 65 trådte i kraft 1. januar 1994. Den avløste den tidligere prisloven av 26. juni 1953 med tilhørende forskrifter. Ved ikrafttredelsen av konkurranseloven skiftet det daværende Prisdirektoratet og Pristilsynet navn til Konkurransetilsynet. Den nye loven og navneendringen var uttrykk for en pågående utvikling fra prisregulering til konkurransepolitikk.

Lovens virkeområde er ervervsvirksomhet av enhver art (med unntak av lønns- og arbeidsvilkår i tjeneste hos andre) uansett om den er privat eller drives av stat eller kommune, jf. § 1-3. Ervervsdrivende er i hovedsak lovens pliktsubjekter. Loven får anvendelse på vilkår, avtaler og handlinger som foretas eller som har virkning i Norge. Avtaler i strid med forbud etter konkurranseloven er ugyldige mellom partene.

Konkurransetilsynet fører i prinsippet tilsyn med konkurransen i alle delmarkedene i kraftmarkedet. Hvilken oppmerksomhet Konkurransetilsynet vier det enkelte delmarked avhenger av konkurransesituasjonen i de respektive delmarkeder og behovet for nærmere oppfølging og tiltak i disse. Konkurransetilsynets aktivitet på kraftmarkedet må ses i lys av at NVE på visse områder står for relativt omfattende sektorregulering.

Bortsett fra saker som gjelder mistanke om overtredelse av forbudsbestemmelsene dreier Konkurransetilsynets virksomhet seg om alminnelig saksbehandling basert på tradisjonell norsk forvaltningsmetode, med skriftlig saksbehandling og tidvis møter med berørte parter. I enkelte større saker gjennomføres høringer hvor relevante myndigheter og private aktører får anledning til å uttale seg. I spesielt kompliserte saker benytter Konkurransetilsynet seg av og til av spesielle rådgivere og utarbeidelse av forskningsrapporter.

Ved mistanke om overtredelse av forbudsbestemmelsene iverksetter Konkurransetilsynet etterforskning, som til dels reguleres av straffeprosesslovens bestemmelser. Dersom etterforskningen viser at det er grunnlag for det, anmeldes forholdet til Økokrim.

En av konkurransemyndighetenes oppgaver er å påpeke konkurranseregulerende virkninger av offentlige tiltak, eventuelt ved å fremme forslag med sikte på å forsterke konkurransen og lette adgangen for nye konkurrenter, jf. lovens § 2-2 bokstav d.

3.2.2. Konkurranselovens forbud

Konkurranseloven inneholder forbud mot visse konkurransereguleringer mellom ervervsdrivende fordi disse antas å være de mest skadelige uavhengig av virkningen i det konkrete tilfelle. Forbudene omfatter både bindende og veiledende avtaler eller ordninger, inkludert retningslinjer. Det følger av lovens § 3-4 at heller ikke sammenslutninger av ervervsdrivende kan fastsette eller oppfordre til reguleringer i strid med forbudene i §§ 3-1 til 3-3.

I § 3-1 forbys prissamarbeid mellom to eller flere ervervsdrivende. Det er forbudt å fastsette eller søke å påvirke priser, avanser eller rabatter. Videre forbyr bestemmelsen leverandører å påvirke avtakernes prissetting. Det er imidlertid adgang til å oppgi veiledende priser. Lovens § 3-2 forbyr anbudssamarbeid mellom to eller flere ervervsdrivende. Det er forbudt å fastsette eller søke å påvirke priser, mengdeberegninger eller andre vilkår ved anbud, fordeling av anbud eller at noen ervervsdrivende skal avstå fra å inngi anbud. Markedsdeling mellom to

eller flere ervervsdrivende er forbudt i henhold til § 3-3. Det er forbudt å fastsette eller søke å påvirke til markedsdeling i form av områdedeling, kundedeling, kvotefordeling, spesialisering eller kvantumsbegrensning. Forbudet mot markedsdeling er ikke til hinder for at en enkelt leverandør avtaler markedsdeling med eller fastsetter markedsdeling for sine avtakere.

Konkurransetilsynet har adgang til å dispensere fra ovennevnte forbud, jf. lovens § 3-9. Det kan gis dispensasjon dersom den aktuelle konkurransereguleringen innebærer at konkurransen i vedkommende marked forsterkes, dersom det må forventes effektivitetsgevinster som mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen, dersom konkurransereguleringen har liten konkurransemessig betydning eller dersom det foreligger særlige hensyn.

3.2.3. Inngrep mot konkurranseskadelig atferd og bedriftserverv

Konkurransetilsynet har en generell hjemmel i konkurranselovens § 3-10 til å gripe inn mot vilkår, avtaler og handlinger dersom tilsynet finner at disse har til formål, virkning eller er egnet til å begrense konkurransen i strid med formålet i lovens § 1-1. Det kan blant annet være aktuelt å gripe inn mot vilkår, avtaler og handlinger som kan opprettholde eller styrke en dominerende stilling i et marked ved hjelp av konkurransehemmende metoder, eller som kan begrense kunders valg, fordyre produksjon, distribusjon eller omsetning, stenge konkurrenter ute eller nekte forretningsforbindelse eller medlemskap i sammenslutninger. Det gripes normalt ikke inn med mindre vedkommende aktør(er) har markedsrett.

Konkurransetilsynet kan gripe inn mot bedriftserverv dersom tilsynet finner at vedkommende erverv vil føre til eller forsterke en vesentlig begrensning av konkurransen i strid med formålet i lovens § 1-1, jf. lovens § 3-11. Med "bedriftserverv" menes også fusjon, erverv av aksjer eller andeler og delvis erverv av bedrift. Formålet med inngrep mot bedriftserverv er å hindre markedskonsentrasjoner som er uheldige for konkurransen.

3.2.4. Krav om prisopplysning

Konkurranselovens § 4-1 første ledd påbyr ervervsdrivende som selger varer i detalj eller tjenester til forbruker, å informere om prisene slik at de lett kan ses av kundene så langt det er praktisk mulig. For å lette kundenes bedømmelse av priser og kvalitet på varer og tjenester, kan Konkurransetilsynet dessuten påbyr ervervsdrivende å iverksette tiltak utover det som følger av første ledd. Konkurransetilsynet har vedtatt to særforordninger for kraftsektoren som det er redegjort nærmere for nedenfor i punkt 3.5.3.

3.2.5. Konkurransetilsynets informasjonsinnhenting

Konkurransemyndighetene har en meget vid informasjonsinnhentingshjemmel i konkurranseloven § 6-1. Enhver plikter å gi konkurransemyndighetene de opplysninger disse myndigheter krever for å kunne utføre sine gjøremål etter loven, blant annet for å undersøke en mulig overtredelse av konkurranseloven eller vedtak i medhold av loven, eller for å undersøke pris- og konkurranseforhold ellers, og for å kunne oppfylle Norges avtaleforpliktelser overfor fremmed stat eller internasjonal organisasjon. Lovens § 6-2 gir Konkurransetilsynet, etter beslutning i forhørsretten, adgang til fast eiendom, inventar og annet løseøre for selv å søke etter bevis.

3.2.6. Konkurransetilsynets sanksjoner og virkemidler

Overtredelse av §§ 3-1 til 3-4 eller § 4-1, overtredelse av vedtak etter §§ 3-10, 3-11 eller § 4-1 annet eller tredje ledd eller manglende oppfyllelse av pålegg etter §§ 6-1 eller 6-2 kan straffes med bøter eller med fengsel inntil tre år, jf. § 6-6. Under skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil seks år anvendes. Det er så langt ikke idømt fengelsstraff etter konkurranseloven. Siden konkurranselovens ikrafttredelse har tilsynet anmeldt ca. 40 antatte brudd på konkurranseloven. I en rekke saker er det ilagt eller idømt millionbøter. Ingen av disse sakene har dreid seg om kraftmarkedet.

Med hjemmel i lovens § 6-4 kan Konkurransetilsynet ilegge tvangsmulkt for å sikre at et enkeltvedtak i medhold av konkurranseloven overholdes. Denne adgangen benyttes sjelden. Lovens § 6-5 omhandler vinningsavståelse. Konkurransetilsynet har til nå ikke benyttet adgangen til å utferdige forelegg på vinningsavståelse.

3.2.7. Pristiltaksloven

Konkurransetilsynet fører også tilsyn med pristiltaksloven. Pristiltaksloven av 11. juni 1993 nr. 66 inneholder i § 1 en generell adgang til å foreta prisregulering når det er nødvendig for å fremme en samfunnsmessig forsvarlig prisutvikling. I lovens § 2 er det videre et generelt forbud mot å ta urimelige priser og forretningsvilkår. Konkurransetilsynets rolle i forhold til § 2 begrenser seg til å ta stilling til om tilsynet skal anmelde et forhold til politiet. Pristiltaksloven er ikke nærmere omtalt i det følgende.

3.2.8. EØS-avtalens konkurranseregler

EØS-avtalen, som også trådte i kraft 1. januar 1994, inneholder i likhet med konkurranseloven konkurranseregler for foretak. EØS-avtalens bestemmelser gjelder som norsk lov, jf. EØS-loven. Konkurransereglene i EØS-avtalen kommer til anvendelse parallelt med konkurranseloven, og gjelder direkte for foretakene i den grad den aktuelle konkurransereguleringen påvirker samhandelen mellom EØS-land merkbart. Konkurransetilsynet håndhever konkurranseloven, mens det er Europakommisjonen og EFTAs overvåkingsorgan som håndhever EØS-reglene.

EU har nettopp vedtatt en reform som vil kunne få konsekvenser for håndhevingen av konkurransereglene i EØS. Reformen innebærer at håndhevingen av EF-traktatens konkurranseregler i stor grad vil bli desentralisert til de nasjonale konkurransemyndigheter i EU. Det er ikke avklart hvilke konsekvenser dette vil ha for håndhevingen av EØS-avtalens konkurranseregler. I forbindelse med reformen vil det bli opprettet et nettverk for konkurransemyndighetene i EU-landene.

Konkurransereglene i EØS er basert på et forbudsprinsipp. EØS-avtalen inneholder to generelle forbud mot konkurransebegrensende atferd. Artikkel 53 forbyr konkurransebegrensende samarbeid mellom foretak, mens artikkel 54 forbyr et eller flere foretak å misbruke sin dominerende stilling. Forbudene er identiske med EF-traktatens artikkel 81 og 82. Når Kommisjonen håndhever sistnevnte bestemmelser, håndheves EØS-avtalens bestemmelser eventuelt parallelt. Det gjelder i hovedsak i den grad det aktuelle forhold påvirker handelen mellom EF- og EFTA-stater.

Konkurranseloven inneholder en kombinasjon av spesifikke forbud mot visse konkurransereguleringer og en generell inngrepshjemmel mot konkurranseskadelig atferd. I NOU 2003: 12 er det utarbeidet forslag til ny konkurranselov. Forslaget innebærer en harmonisering i forhold til konkurransereglene i EØS. De to generelle forbudene i EØS-avtalen vil antakeligvis bli kopiert i den nye norske konkurranselov. Dette vil blant annet innebære at det blir mer omfattende forbud mot konkurransebegrensende samarbeid, og at utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling/markedsmakt vil være forbudt per se. Det vil med andre ord ikke lenger være nødvendig med en aktiv inngripen fra Konkurransetilsynet for at slik atferd skal være forbudt.

Reglene om fusjonskontroll i EØS-avtalen og konkurranselov har ikke parallell anvendelse. Dersom visse terskelverdier er overskredet, kommer EØS-avtalens artikkel 57 til anvendelse. Ellers er det den norske konkurranselov som får anvendelse. Når terskelverdiene er overskredet, har Europakommisjonen/EFTAs overvåkingsorgan eksklusiv kompetanse til å foreta fusjonskontroll. I hovedsak gjelder dette dersom de berørte foretak har en samlet omsetning på mer enn ca. 40 milliarder kroner.

EØS-avtalens konkurranseregler er ikke nærmere omtalt i det følgende i og med at Konkurransetilsynet foreløpig ikke har kompetanse til å håndheve disse reglene.

3.3. Kredittilsynets juridiske grunnlag

3.3.1. Kredittilsynsloven

Kredittilsynets virksomhet bygger på lover og vedtak fra Stortinget, Regjeringen og Finansdepartementet. Hovedoppgavene og formålet fremgår av lov 7. desember 1956 nr. 1 om tilsynet for kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper og verdipapirhandel mv. (kredittilsynsloven) § 3, hvor det heter:

”Tilsynet skal se til at de institusjoner det har tilsyn med, virker på hensiktsmessig og betryggende måte i samsvar med lov og bestemmelser gitt i medhold av lov samt den hensikt som ligger til grunn for institusjonens opprettelse, dens formål og vedtekter.”

Kredittilsynets arbeidsoppgaver omfatter finanskonsern, med bank-, forsikrings- og verdipapirvirksomhet, og dessuten eiendomsmegling, inkasso-, revisor og regnskapsførervirksomhet.

Formålet er videre formulert slik i Kredittilsynets strategiplan:

”Kredittilsynet vil arbeide for at finansforetak og markeder fungerer trygt og effektivt til det beste for samfunnet og brukerne av finansielle tjenester, og for at de som utøver virksomheten har hensiktsmessige rammebetingelser.”

3.3.2. Verdipapirhandelloven og børsloven

Kredittilsynet fører tilsyn med oppgjørssentraler og regulerte markeder for kraftderivater, jf henholdsvis lov om verdipapirhandel (lov 19.06.1997 nr. 79) og børsloven (lov 17.11.2000 nr. 80). Kredittilsynet fører derfor tilsyn i det finansielle kraftmarkedet. I tillegg fører Kredittilsynet tilsyn med overholdelsen av verdipapirhandellovens bestemmelser, som for eksempel forbudet mot kursmanipulering. Formålet med verdipapirhandelloven er å legge til

rette for sikker, ordnet og effektiv handel i finansielle instrumenter, jf. verdipapirhandelloven § 1-1. Formålet i børsloven er å legge til rette for effektive, velordnede og tillitvekkende markeder for finansielle instrumenter.

Verdipapirhandelloven regulerer handel med og virksomhet knyttet til finansielle instrumenter. Det er blant annet krav om konsesjon for å kunne tilby investeringstjenester knyttet til finansielle instrumenter, samt krav om konsesjon for oppgjørsvirksomhet (clearing). I tillegg til regulering av verdipapirforetak og oppgjørssentraler, er det inntatt bestemmelser som gjelder ved handel med finansielle instrumenter generelt, for eksempel forbud mot innsidehandel, forbud mot prismanipulasjon og urimelige forretningsmetoder. Børsloven regulerer organisering og drift av børser og autoriserte markedsplasser.

Varederivater ble innlemmet i legaldefinisjonen av finansielle instrumenter i verdipapirhandelloven § 1-2 annet ledd med virkning fra 1. juli 2001. Med varederivater menes finansielle termin, opsjons- eller byttekontrakter knyttet til varer eller tjenester. En derivatkontrakt som omsettes på regulert marked (børs eller autorisert markedsplass) regnes alltid som finansiell. For Kredittilsynet innebærer utvidelsen av definisjonen at også foretak som driver oppgjørsvirksomhet (clearing) kommer under tilsyn. Det samme gjelder regulerte markeder for varederivater.

3.3.3. Konsesjonskrav

Det er ikke krav om konsesjon etter verdipapirhandelloven for å tilby investeringstjenester knyttet til varederivater, jf. verdipapirhandelloven § 1-7. Verdipapirhandelloven kapittel 6 om oppgjørssentraler er imidlertid gjort gjeldende også for virksomhet som i hovedsak er knyttet til varederivater, jf. verdipapirhandelloven § 1-7. Med oppgjørsvirksomhet menes yrkesmessig virksomhet som består i å tre inn som part eller på annen måte garantere for oppfyllelse av avtaler som gjelder handel med finansielle instrumenter og forpliktelser vedrørende lån av finansielle instrumenter, jf. verdipapirhandelloven § 1-5. Oppgjørsvirksomheten er begrenset til derivater.

Det er Finansdepartementet som har kompetanse til å innvilge konsesjon til å drive virksomhet som oppgjørssentral, jf. verdipapirhandelloven § 6-1 første ledd. Kredittilsynet avgir normalt tilråding til slike søknader. Per i dag er det kun én oppgjørssentral som har konsesjon til å drive oppgjørsvirksomhet knyttet til varederivater, nemlig Nord Pool Clearing ASA.

Virksomhet som børs eller autorisert markedsplass kan bare drives etter tillatelse fra Finansdepartementet, jf. børsloven § 2-1. Definisjon av autorisert markedsplass og børs er inntatt i børsloven § 1-3. Foretak som organiserer eller driver marked for finansielle instrumenter der det legges til rette for handel ved regelmessig og offentlig kursnotering anses som autorisert markedsplass. En børs er også et foretak som organiserer eller driver et marked for finansielle instrumenter der det legges til rette for handel ved regelmessig og offentlig kursnotering, med det tillegg at opptak av finansielle instrumenter til børsnotering skal skje i samsvar med nærmere definerte regler. Regulert marked benyttes ofte som felles benevnelse for børs og autorisert markedsplass.

Kredittilsynet vil på samme måte som for oppgjørssentraler avgi tilråding til Finansdepartementet når søknad om konsesjon til å drive regulert marked skal behandles. Per i dag har ett foretak tillatelse etter børsloven til å drive regulert marked for kraftderivater;; Nord Pool ASA har konsesjon som børs.

I tillegg til ordinær forvaltning, fører Kredittilsynet tilsyn med oppgjørssentraler og autoriserte markedsplasser gjennom dokumentbasert tilsyn og stedlig tilsyn. Det dokumentbaserte tilsynet har sitt grunnlag i periodiske rapporteringer fra foretakene om blant annet ansvarlig kapital og andre økonomiske forhold, mens under stedlig tilsyn kan hele eller deler av virksomheten gjennomgås, alt etter hvilke forhold Kredittilsynet ønsker å fokusere på.

3.3.4. Atferdsregler

Ved all handel med kraftderivater kommer forbudet mot urimelige forretningsmetoder og forbudet mot kursmanipulering i verdipapirhandelloven §§ 2-5 og 2-6 til anvendelse. Bestemmelsene om god forretningsskikk mv. i verdipapirhandelloven kapittel 9 kommer derimot bare til anvendelse på foretak som hovedsaklig yter investeringstjenester i tilknytning til kraftderivater.

3.3.5. Kredittilsynets informasjonsinnhenting

Det følger av kredittilsynsloven § 3 at institusjoner under tilsyn har en utstrakt plikt til å gi Kredittilsynet de opplysninger tilsynet måtte kreve i forbindelse med tilsynet. Etter kredittilsynsloven § 3 a første ledd er revisor i visse tilfeller pålagt å rapportere til Kredittilsynet om foretak under tilsyn forhold. Disse bestemmelsene gjelder bare for foretak under tilsyn, og kommer således ikke til anvendelse for aktører i kraftderivatmarkedet som ikke er oppgjørssentraler eller regulerte markeder.

Regler om opplysningsplikt er inntatt i verdipapirhandelloven § 12-2. Kapittelet gjelder også for handel med eller ved virksomhet som i hovedsak er knyttet til varederivater, jf. verdipapirhandelloven § 1-7. Det følger av verdipapirhandelloven § 12-2 første ledd at oppgjørssentral plikter å gi Kredittilsynet de opplysninger som måtte bli krevd om forhold som angår dets forretning og virksomhet.

Utstedere av finansielle instrumenter har også plikt til å gi Kredittilsynet de opplysninger som måtte bli krevd i forbindelse med mistanke om brudd på verdipapirhandelloven §§ 2-1, 2-2 eller 2-6. Bare forbudet mot kursmanipulasjon inntatt i verdipapirhandelloven § 2-6 får anvendelse for varederivater, jf. verdipapirhandelloven § 1-7. Lovbestemt taushetsplikt går foran plikten til å gi opplysninger til Kredittilsynet etter verdipapirhandelloven § 12-2 sjette ledd.

I tillegg til plikten til å gi Kredittilsynet opplysninger som måtte bli krevd, har oppgjørssentraler etter verdipapirhandelloven § 12-2 annet ledd plikt til straks å varsle Kredittilsynet om forhold som medfører risiko for brudd på kapitalkravene eller andre forhold som kan innebære stor risiko knyttet til driften av foretaket.

Regulerte markeders opplysningsplikt overfor Kredittilsynet er også regulert i børsloven § 8-2. På samme måte som etter verdipapirhandelloven har foretaket plikt til å gi Kredittilsynet de opplysninger tilsynet måtte kreve, samt plikt til å varsle tilsynet dersom visse forhold inntreffer.

Det bør også nevnes at utstedere av finansielle instrumenter som er børsnotert eller opptatt til handel på en autorisert markedsplass også etter børsloven § 8-2 tredje ledd plikter å gi

Kredittilsynet de opplysninger som tilsynet anser nødvendige for å avgjøre om det har skjedd overtredelse av bestemmelser i børsloven eller lovens forskrifter.

3.3.6. Kredittilsynets sanksjoner og virkemidler

Kredittilsynet kan i henhold til verdipapirhandelloven § 12-4 gi blant annet oppgjørssentral pålegg om retting dersom foretaket opptrer i strid med lov eller forskrift gitt med hjemmel i lov.

Kredittilsynet kan med hjemmel i verdipapirhandelloven § 14-2 pålegge vinningsavståelse ved uaktsom eller forsettlig overtredelse av blant annet verdipapirhandelloven §§ 2-5 (urimelige forretningsmetoder), 2-6 (kursmanipulasjon) og 9-2 (god forretningsskikk). Denne adgangen er ikke begrenset til foretak med konsesjon etter verdipapirhandelloven, men gjelder også andre aktører i markedet, blant annet investorer. Kredittilsynet har hittil ikke vedtatt vinningsavståelse etter verdipapirhandelloven § 14-2.

Bortfall, endring og tilbakekall av tillatelse til å drive virksomhet som regulert marked er inntatt i børsloven § 2-3. Ettersom kompetansen til å gi konsesjon etter denne loven tilligger Finansdepartementet, er det også departementet som har kompetanse til å trekke konsesjonen tilbake. Kredittilsynet kan imidlertid etter børsloven § 8-4 gi børs eller autorisert markedsplass pålegg om retting dersom foretaket opptrer i strid med lov eller bestemmelser gitt i medhold av lov eller egne regler og forretningsvilkår.

En nokså vid påleggshjemmel følger av kredittilsynsloven § 4. Bestemmelsen gjelder bare for foretak under tilsyn. Kredittilsynet kan imidlertid etter kredittilsynsloven § 4 a gripe inn mot noen som driver konsesjonspliktig virksomhet uten å ha slik tillatelse ved å gi pålegg om stans av virksomheten.

Etter kredittilsynsloven § 6 kan Kredittilsynet kalle sammen styre, kontrollkomité og representantskap eller tilsvarende organer i institusjoner under tilsyn. Kredittilsynsloven § 11 gir hjemmel for å ilegge daglig løpende mulkt, som er tvangsgrunnlag for utlegg, til institusjoner som ikke etterkommer pålegg gitt av Kredittilsynet.

3.4. NVEs juridiske grunnlag

3.4.1. Energiloven

Energiloven av 29. juni 1990 nr. 50 har et vidt virkeområde og et vidt formål, og fremstår som en generell ressursforvaltningslov for energisektoren. Reguleringen av kraftmarkedet er forankret i omsetningskonsesjonen, som etter energilovforskriften (FOR 1990-12-07 nr. 959) § 4-1 har følgende formål:

”Konsesjonsordningen for omsetning av elektrisk energi har som formål å sikre en samfunnsmessig rasjonell kraftomsetning og nettvirksomhet gjennom å legge til rette for et effektivt kraftmarked og en effektiv drift, utnyttelse og utvikling av elektrisitetsnettet. Det skal tas hensyn til allmenne og private interesser som blir berørt.”

Det fremgår av formålsbestemmelsen at en samfunnsmessig rasjonell kraftomsetning skal oppnås ved å legge til rette for et effektivt kraftmarked. I henhold til energilovens forarbeider, jf. Ot.prp. nr. 43 (1989-90) side 15-16, skal et effektivt kraftmarked oppnås ved å tilrettelegge

for et konkurransemarked. Den regulatoriske tilretteleggingen for et kraftmarked basert på konkurranse gjenspeiles således i energiloven og underliggende forskrifter. For å sikre at bestemmelser gitt i eller i medhold av energiloven overholdes, er NVE delegert tilsynsmyndighet.

Energiloven bygger på et konsesjonssystem, hvor aktørene innenfor produksjons-, omsetnings- og overføringsvirksomhet er avhengig av konsesjon for å kunne forestå virksomheten. Ettersom kraftnettet danner den fysiske rammen for kraftmarkedet, skjer vesentlige deler av kraftmarkedets tilrettelegging gjennom styring av funksjoner tilknyttet nettet og andre aktører som har ansvar for oppgaver av overordnet betydning for å oppnå et effektivt kraftmarked. Nord Pool Spot AS og Statnett SF har sammen ansvaret for de viktigste oppgavene i forhold til NVEs forvaltningsansvar når det gjelder tilretteleggingen av engrosmarkedet.

NVEs styring skjer i det alt vesentligste gjennom forskrifter. De mest sentrale forskriftene er forskrift om måling, avregning og samordnet opptreden ved kraftomsetning og fakturering av nettjenester av 11. mars 1999 nr. 301 (måling og avregningsforskriften), forskrift om økonomisk og teknisk rapportering, inntektsramme for nettvirksomheten og tariffier av 11. mars 1999 nr. 302 (nettkontrollforskriften), forskrift om systemansvaret i kraftsystemet av 7. mai 2002 nr 448 (systemansvarsforskriften) og forskrift om planlegging og gjennomføring av rekvisisjon av kraft og tvangsmessige leveringsinnskrenkninger ved kraftrasjonering av 17. desember 2001 nr. 1421 (rasjoneringsforskriften). I tillegg til vilkår fastsatt i loven og det underliggende forskriftsverket, stilles det vilkår i konsesjonene. NVEs generelle tilsyns- og påleggshjemler fremgår av energiloven § 7-1, og energilovforskriften §§ 7-2 og 7-3.

Det utløses konsesjonsplikt ved etablering av virksomhet innen produksjon, overføring og omsetning av elektrisk energi. I tillegg kreves det etter energiloven ny konsesjonsbehandling ved overdragelse av høyspente elektriske anlegg eller mer enn 90 % av aksjene eller andelene i et selskap som innehar anleggs- og/eller områdekonsesjon etter energiloven. I saker som gjelder overdragelse av fallrettigheter avgir NVE innstilling til Olje- og energidepartementet dersom det overdras mer enn 90 % av aksjene eller andelene i selskap som innehar konsesjon etter industrikonsesjonsloven kapittel 1. NVE får ikke til behandling saker etter industrikonsesjonsloven som gjelder aksjeervervskonsesjon, dvs. erverv som innebærer at erververen samlet sett blir eier av mindre enn 90 % av aksjer eller andeler i selskap som innehar eiendomsrett eller annen rettighet som er konsesjonspliktig etter industrikonsesjonsloven.

NVE har myndighet til å stille og praktiserer vilkår med hensyn til organiseringen av virksomhetene dersom konsesjonspliktige erverv eller etableringer innebærer vertikal integrasjon mellom konkurranseutsatt virksomhet og monopolvirksomhet. Bruken av konsernmodellen innebærer et reelt skille mellom konkurranseutsatt- og monopolvirksomhet, og letter oppfølgingen og tilsynet med kraftmarkedet.

En av NVEs oppgaver er som nevnt å tilrettelegge for og føre tilsyn med at kraftmarkedet fungerer effektivt. En nærmere redegjørelse for NVEs juridiske grunnlag foretas nedenfor i punkt 3.5 i tilknytning til de enkelte delmarkeder. Grunnen til dette er at NVEs regelverk er nært knyttet opp mot de forskjellige delmarkedene.

Uavhengig av inndelingen i delmarkeder, utøver NVE kontroll av omsetningskonsesjonærene gjennom krav til regnskapsrapportering. Plikten til regnskapsrapportering følger av energilovforskriften § 4-4 bokstav a, samt nettkontrollforskriften del II.

Videre har NVE gjennom konsesjonene for bygging og drift av elektriske anlegg anledning til å gi nødvendige pålegg om f. eks. drift og vedlikehold. Tilsvarende hjemmelsgrunnlag finnes overfor produksjonsanlegg.

3.4.2. NVEs informasjonsinnhenting

NVE kan med hjemmel i energilovforskriften § 7-2 pålegge enhver konsesjonær å medvirke til gjennomføring av tilsyn. Konsesjonærene kan med hjemmel i denne bestemmelsen pålegges å fremskaffe opplysninger og dokumentasjon som er nødvendig for å gjennomføre tilsyn.

I forbindelse med kraftsituasjonen vinteren 2002/2003 utarbeider NVE ukentlige rapporter som omfatter kraftutveksling, magasinutfylling og prisutvikling.

3.4.3. NVEs sanksjoner og virkemidler

Som tilsynsmyndighet har NVE generell påleggskompetanse etter energilovforskriften § 7-3. Påleggskompetansen utfylles med hjemmel til å vedta tvangsmulkt, jf. energiloven § 7-3.

Etter energiloven § 7-5 kan forsettlig og uaktsom overtredelse av loven eller bestemmelser eller pålegg gitt i medhold av loven straffes med bøter eller fengsel. Medvirkning kan straffes på samme måte.

I henhold til enl. § 7-3 og vilkår inntatt i omsetningskonsesjonene, kan NVE trekke omsetningskonsesjonen tilbake dersom den er gitt på grunnlag av uriktige eller ufullstendige opplysninger om forhold av vesentlig betydning eller dersom konsesjonæren overtrer energiloven eller bestemmelser eller pålegg gitt i medhold av loven.

3.5. Regelverkens anvendelse på kraftmarkedets delmarkeder

I det følgende er tilsynenes hjemmelsgrunnlag knyttet opp mot de enkelte delmarkedene for kraft. Det er gitt eksempler på hvordan de forskjellige regelverk kan komme til anvendelse i de forskjellige sammenhengene. Delmarkedene er her behandlet hver for seg, men man bør være oppmerksom på samspillet mellom de forskjellige delmarkedene som redegjort for i kapittel 2. NVEs kompetanse og virksomhet er som nevnt ovenfor i punkt 3.4.1 behandlet særlig utførlig her.

3.5.1. Engrosmarkedet

Når det gjelder NVEs tilsyn med engrosmarkedet, er det hensiktsmessig å sondre mellom spotmarkedet og det bilaterale markedet. Det bilaterale markedet i Norge reguleres ikke særskilt av NVE, men omsetning omfattes i all hovedsak av omsetningskonsesjonsordningen. Imidlertid kommer de generelle vilkårene knyttet til omsetningskonsesjonen i energilovforskriften til anvendelse. Disse reglene retter seg primært mot skillet mellom monopolvirksomhet og konkurranseutsatt virksomhet.

For å utøve tilsyn med handel i det bilaterale markedet, har NVE hjemmel i energiloven § 7-1 til å be om innsyn i avtaler som inngås bilateralt mellom aktørene. Dersom det er mistanke om utøvelse av markedsrett kan NVE rapportere dette til konkurransemyndighetene, jf. Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) side 36 annen spalte.

En av de mest sentrale aktørene i tilretteleggingen av spotmarkedet er Nord Pool Spot AS. Nord Pool Spot AS, som har markedsplasskonsesjon etter energiloven § 4-5, er underlagt vilkår fastsatt i energilovforskriften §§ 4-6 til 4-9. I tillegg er det fastsatt vilkår i konsesjonen. Vilkårene tilhørende markedsplasskonsesjonen retter seg primært mot tilretteleggingen av markedsplassen, for å fremme en effektiv og tillitvekkende omsetning. NVE forvalter ingen eksplisitte bestemmelser som retter seg direkte mot aktørene som handler i spotmarkedet, men Nord Pool Spot AS plikter å gi NVE de opplysninger som er nødvendige for utøvelsen av NVEs tilsyn med monopolvirksomhet og arbeid med konkurransefremmende tiltak. Konsesjonæren skal uten ugrunnet opphold melde fra til NVE om opptreden i konsesjonærens markeder som virker konkurranseregulerende eller på annen måte strider mot gjeldende lover og regler, og om de tiltak konsesjonæren har iverksatt. Denne meldeplikten gjelder også når konsesjonæren er kjent med mistanke blant aktører eller andre vedrørende samme forhold. Dersom konsesjonæren vurderer å ekskludere en av aktørene fra deltagelse på markedsplassen, skal Nord Pool Spot AS informere om dette på et så tidlig tidspunkt som mulig slik at NVE kan følge opp saken. Nord Pool Spot AS plikter også å bistå NVE med informasjon som kan ha betydning for kraftmarkedet i relevante land.

Nord Pool Spot AS er også gjennom vilkår i konsesjonen etter energiloven § 4-5 pålagt å forestå markedsovervåkning. Konsesjonæren plikter å etablere hensiktsmessige ordninger for å overvåke aktørenes opptreden på organisert markedsplass. Markedsovervåkingen skal bidra til å sikre at aktørene opptrer i tråd med formålet i energiloven og forskrifter gitt i medhold av denne.

Kontaktmøter mellom NVE og Nord Pool gjennomføres ca 6 ganger i året, med oppfølging av utenlandshandel og relevante problemstillinger. Nord Pool har løpende informasjonsplikt om endringer i aktørvtaler, handelssystemer, organisering m.m. Videre har Nord Pool løpende informasjonsplikt om opptreden som virker konkurranseregulerende. NVE kan kreve innsyn i anmeldelser ved mistanke om uregelmessigheter, og både Nord Pool og aktørene har plikt til å gi opplysninger. Videre kan NVE gi pålegg om å endre regelverk som ikke er i samsvar med målet om et effektivt kraftmarked og prisdannelse. Nord Pool avgir årlig regnskapsrapportering til NVE.

Nord Pool Spot AS og Statnett SF har konsesjon etter energiloven § 4-2 for å foreta utførsel eller innførsel av elektrisk energi. Det er Olje- og energidepartementet som har myndighet til å meddele konsesjon for utenlandshandel, men NVE som fører tilsyn. Som et ledd i NVEs tilsyn med utenlandshandelen utarbeides kvartalsvise markedsrapporter.

NVE fører også særskilt tilsyn med Statnett SF, som i tillegg til å ha ansvaret for sentralnettet har flere sentrale oppgaver hva gjelder tilretteleggingen av kraftmarkedet. Statnett SF er blant annet meddelt konsesjon for å utøve systemansvaret. Statnett avgir årlig rapportering som beskrevet i punkt 3.5.2 om regulerkraftmarkedet nedenfor.

I henhold til systemansvarsforskriften gjelder det regler om at aktørene i engrosmarkedet ved anmelding i de enkelte elspotområder for hver enkelt time skal sørge for planlagt balanse mellom sine forpliktelser og rettigheter, inklusive egen produksjon. Dette skal forhindre at aktørene spekulerer i regulerkraftmarkedet, slik at handelen primært skjer i spotmarkedet. Systematiske overtredelser av disse reglene skal rapporteres til NVE, som har hjemmel til å gi nødvendige pålegg.

NVE er også tilsynsmyndighet overfor Statnett som avregningsansvarlig konsesjonær i henhold til energiloven § 4-3. Avregningsansvaret innebærer at Statnett avregner alle

balanseansvarlige aktører i kraftmarkedet for avvik i planlagt produksjon og uttak av kraft. Avregningen har som formål å skape økonomisk balanse i kraftmarkedet, og er således en viktig forutsetning for et effektivt kraftmarked. Generelle regler om avregningsdata for engrosmarkedet er regulert i måling og avregningsforskriften.

Gjennom nettkontrollforskriften fører NVE tilsyn med at Statnett og de øvrige nettselskapene opererer med ikke-diskriminerende punkttariffer og vilkår for adgang til nettet for markedsaktørene i engrosmarkedet.

Dersom det i en ekstrem situasjon innføres rasjonering, vil NVE etter rasjoneringsforskriften ha vide fullmakter til å gripe inn i engrosmarkedet. Engrosmarkedet kan i en gitt situasjon bli satt ut av funksjon.

Konkurransetilsynet har den siste tiden fulgt nøye med på utviklingen av markedskonsentrasjonen i det norske og det nordiske engrosmarkedet, og har grepet inn mot enkelte erverv av kraftproduksjon. Videre har Konkurransetilsynet pålagt enkelte foretak meldeplikt om ytterligere oppkjøp. Konkurransetilsynet vurderer det omfattende krysseierskapet i norsk kraftproduksjon som et problem for konkurransen, og har anmodet Nærings- og handelsdepartementet som eier av den største kraftprodusenten i Norge, Statkraft SF, om å bidra til å rydde opp i krysseierskapet i norsk kraftproduksjon.

Konkurransetilsynet vil undersøke eventuelle mistanker om for eksempel prissamarbeid mellom selgere i engrosmarkedet.

Kredittilsynet vil måtte gjøre undersøkelser av forhold i engrosmarkedet for eksempel dersom det er mistanke om at aktører i engrosmarkedet har påvirket dette på en måte som utgjør kursmanipulasjon for å oppnå fordeler i det finansielle markedet.

3.5.2. Regulerkraftmarkedet

Statnett SF er med hjemmel i energiloven § 5A-1 meddelt konsesjon for utøvelse av systemansvaret. Systemansvarligs rettigheter og plikter er videre nedfelt i forskrift om systemansvaret i kraftsystemet av 7. mai 2002 nr. 448 (systemansvarsforskriften). Gjennom systemansvarsforskriften § 11 er Statnett pålagt å drive og utvikle et regulerkraftmarked, for å håndtere ubalanse mellom planlagt produksjon og forbruk.

For å utøve tilsyn med regulerkraftmarkedet er det i Statnetts konsesjon for systemansvaret fastsatt vilkår om informasjonsplikt overfor NVE. Statnett plikter gjennom vilkåret å informere NVE om den generelle utviklingen i kraftsystemet, vesentlige endringer i regulerkraftmarkedet og spesielle hendelser som er av betydning for utøvelsen av systemansvaret. Systemansvarlig skal også medvirke til gjennomføring av tilsyn. Dette omfatter blant annet å fremskaffe opplysninger og dokumentasjon som er nødvendig for å gjennomføre tilsyn.

Av systemansvarsforskriften § 11 annet ledd fremgår det også at Statnett selv har myndighet til å overvåke markedet, gjennom å suspendere bud dersom markedet åpenbart ikke gir samfunnsøkonomisk effektiv prissetting innenfor et avgrenset geografisk område.

Systemansvarsforskriften oppstiller en rekke prinsipper for utøvelsen av virksomheten, som er viktige i forhold til NVEs oppfølging av regelverket. Som eksempel kan nevnes at systemansvarlig plikter å oppføre nøytralt og ikke-diskriminerende, utvikle markedsløsninger

som bidrar til å sikre en effektiv utvikling og utnyttelse av kraftsystemet, og i størst mulig utstrekning gjøre bruk av virkemidler som er basert på markedsmessige prinsipper.

Systemansvarsforskriften § 25 fastsetter at NVE fører tilsyn med at bestemmelsene gitt i forskriften blir overholdt, og at de som omfattes av forskriften skal medvirke til gjennomføring av tilsyn. Dette omfatter blant annet å fremskaffe opplysninger og dokumentasjon som er nødvendig for å gjennomføre tilsyn. NVE kan gi de pålegg som er nødvendige for gjennomføringen av forskriften.

For øvrig er Statnett som systemansvarlig i nettkontrollforskriften § 11-4 pålagt å rapportere til NVE om forhold som har betydning for den økonomiske reguleringen av systemansvarlig og en samfunnsmessig rasjonell utøvelse av systemansvaret. NVE vil i løpet av 2003 be om en samlet rapportering også om forhold som faller inn under systemansvarsforskriften, og Statnett skal derfor redegjøre for forhold som for eksempel flaskehalshåndtering ved bruk av prisområder, handelsgrenser og bruk av motkjøp. Rapporten vil gi NVE et bedre grunnlag for å utøve tilsyn med Statnetts tilrettelegging av et effektivt kraftmarked. Statnetts rolle som tilrettelegger av et effektivt kraftmarked følger også av formålet med systemansvarsforskriften.

Konkurransetilsynet fører i prinsippet tilsyn også med regulerkraftmarkedet, men har særlig på bakgrunn av Statnetts fullmakter som beskrevet ovenfor engasjert seg lite spesifikt i forhold til dette markedet. Det bør imidlertid nevnes i denne sammenheng at konkurranseforholdene i engrosmarkedet vil ha betydning for konkurranseforholdene i regulerkraftmarkedet.

3.5.3. Sluttbrukermarkedet

Gjennom monopolkontrollen utøver NVE omfattende tilsyn i sluttbrukermarkedet. Myndighetsutøvelsen er hjemlet i energiloven, energilovforskriften, forskrift om måling, avregning og samordnet opptreden ved kraftomsetning og fakturering av 11. mars 1999 nr. 301 (måling og avregningsforskriften) og nettkontrollforskriften. Lov- og forskriftsverket knytter myndighetsutøvelsen til omsetningskonsesjonen, som alle nettselskaper må inneha.

Formålet om å tilrettelegge for et effektivt kraftmarked går igjen i hele reguleringen. Sentrale prinsipper som skal ivareta formålet kommer klart til uttrykk i for eksempel nettkontrollforskriften § 13-1. Som eksempel kan nevnes prinsipper om at tariffene skal refereres tilknytningspunktene, avtale med nettselskapet i tilknytningspunktet skal gi adgang til hele nettsystemet og kraftmarkedet, og at nettselskapet plikter å tilby alle som etterspør nettjenester ikke-diskriminerende og objektive punktтарiffer og vilkår.

Måling og avregningsforskriften inneholder også viktige bestemmelser som legger til rette for et effektivt kraftmarked. Sentralt her er for eksempel reglene for leverandørbytte, netteiers nøytralitets- og informasjonsplikt og plikten til å utarbeide og oversende avregningsgrunnlag for sluttbrukermarkedet.

Vilkår om nøytralitet er også pålagt de omsetningskonsesjonærene som ikke omfattes av måling og avregningsforskriften, gjennom et vilkår om at konsesjonæren ikke skal medvirke til at nettselskap bryter nøytralitetsbestemmelsene i § 7-1.

Måling og avregningsforskriften skal sikre at kraftleverandører gis tilgang til overføringsnett og legge til rette for at sluttbrukere på en enkel måte kan bytte

kraftleverandør. Videre stilles det krav til at nettselskapene som en nøytral aktør sørger for en effektiv informasjonsutveksling ved leverandørskifter, måling og avregning slik at konkurransen i kraftmarkedet blir mest mulig effektiv i samsvar med energilovens formål. NVE følger opp konsesjonærenes eventuelle brudd på regelverket i forskriften ved behandling av klagesaker. Videre foretar NVE kontrollbesøk hos utvalgte selskap for å undersøke at rutiner og systemer er i samsvar med krav gitt i forskriften.

Som et ledd i arbeidet med å undersøke om sluttbrukermarkedet fungerer tilfredsstillende, har NVE siden 1997 foretatt kvartalsvise undersøkelser vedrørende leverandørskifter og prisutvikling. Undersøkelsen omfatter per i dag utviklingen i antall leverandørskifter og markedsandeler i markedet for husholdnings- og næringskunder, og prisutviklingen og utvikling i prisspredning for husholdningskunder.

Ved uenighet mellom nettselskap og nettkunde om tariffer og andre overføringsvilkår, plikter nettselskapet å informere kunden om at NVE er kontrollmyndighet, jf. nettkontrollforskriften § 13-5. På bakgrunn av denne bestemmelsen behandler NVE en rekke tvistesaker, og treffer vedtak. Gjennom denne typen saker utøves det i realiteten også tilsyn med at nettselskapene følger opp bestemmelsene om tariffing og andre overføringsvilkår i sluttbrukermarkedet.

Som et ledd i NVEs arbeid med tilsyn av kraftmarkedet utarbeider NVE årlig en markedsrapport som omhandler utvikling i marginer, priser og prisspredning til sluttbrukergruppene husholdning, tjenesteytende næring og industri basert på selskapenes regnskapsrapportering til NVE.

Dersom en rasjonerings situasjon skulle inntreffe, vil NVE som rasjoneringsmyndighet ha ansvar for å følge opp rasjoneringsforskriften i sluttbrukermarkedet.

Konkurransetilsynets forskrifter om prisopplysning ved transport og salg av elektrisk kraft og om meldeplikt for kraftpriser skal bidra til å effektivisere etterspørselssiden i sluttbrukermarkedet. Meldepliktforskriften er basis for kraftprisbasen til Konkurransetilsynet, som har som formål å effektivisere konkurransen ved å hjelpe forbrukerne til å orientere seg i kraftmarkedet.

Konkurranseloven vil for eksempel kunne komme til anvendelse dersom en gruppe kraftleverandører blir enig om at hver av dem bare skal levere strøm i visse geografiske områder slik at hver av dem beskyttes mot konkurranse fra øvrige leverandører innenfor bestemte områder. Et annet eksempel på forbudt atferd kan være at en gruppe kraftleverandører blir enige om en minstepris for levering av strøm.

Kredittilsynets virksomhet kan indirekte ha betydning for sluttbrukermarkedet i den forstand at forhold i det finansielle marked kan ha konsekvenser for leverandører i sluttbrukermarkedet.

3.5.4. Det finansielle markedet

Det er i det finansielle markedet Kredittilsynet har sin rolle i kraftmarkedet, blant annet gjennom tilsyn med børsen Nord Pool ASA og clearingsentralen Nord Pool Clearing ASA. I tillegg faller det inn under Kredittilsynets kompetanse å følge opp mistanke om prismanipulasjon og urimelige forretningsmetoder blant aktørene i det finansielle kraftmarkedet, for eksempel blant kjøpere og selgere av kraftderivater. Etter undersøkelse av mulig prismanipulasjon og/eller urimelige forretningsmetoder, kan Kredittilsynet vurdere å

anmelde forholdet til Økokrim. Kredittilsynet kan videre følge opp eventuelle brudd på bestemmelser om god forretningsskikk i foretak som hovedsakelig yter investeringstjenester knyttet til kraftderivater, herunder kraftmeglere.

Et eksempel på ulovlig prissamarbeid i henhold til konkurranselovens forbud kan være at enkelte kraftprodusenter blir enige om å manipulere produksjonen slik at systemprisen stiger/synker for å oppnå fordeler på bakgrunn av posisjoner i det finansielle markedet. Et annet eksempel kan være at flere aktører koordinerer sin budgivning.

NVE har ingen regulering som retter seg direkte mot det finansielle markedet. Samspillet mellom det fysiske og finansielle markedet gjør imidlertid at NVE kan få en rolle i saker som primært dreier seg om aktørenes opptreden i det finansielle markedet. NVEs virksomhet i forhold til det fysiske kraftmarkedet har stor indirekte betydning for det finansielle markedet, bl.a. ved at NVE fører tilsyn med Nord Pool Spot. Systemprisen i spotmarkedet er referansepris for terminmarkedet. Samspillet mellom det finansielle og det fysiske markedet kommer tydelig frem dersom det skulle inntreffe en rasjonerings situasjon.

3.6. Informasjonsutveksling mellom tilsynene

Det generelle forvaltningsrettslige utgangspunktet er at statlige myndigheter ikke har adgang til å utveksle taushetsbelagt informasjon innbyrdes med mindre det er særlig hjemmel for det i lov eller forskrift. Det er enkelte unntak i fvl. § 13 nr. 4,5 og 6 og i visse andre lover.

3.6.1. Konkurransetilsynets adgang til å kreve taushetsbelagt informasjon

Opplysninger som kreves etter § 6-1 kan gis uten hinder av den lovbestemte taushetsplikt som ellers påhviler ligningsmyndigheter, andre skattemyndigheter og myndigheter som har til oppgave å overvåke offentlig regulering av ervervsvirksomhet, jf. tredje ledd. Det må foretas en konkret vurdering i det enkelte tilfelle om dette får anvendelse i forhold til NVE og Kredittilsynet. Det antas at Konkurransetilsynet i hvert fall som utgangspunkt kan be om taushetsbelagt informasjon fra NVE og Kredittilsynet. Det må eventuelt utredes nærmere om NVE og Kredittilsynet uoppfordret kan gjøre Konkurransetilsynet oppmerksom på forhold som er taushetsbelagt.

3.6.2. NVEs adgang til å utlevere taushetsbelagt informasjon

Det er forutsatt at NVE skal kunne rapportere mistanke om markedsrett til konkurransemyndighetene, jf. Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) om lov om endringer i energiloven på side 36 annen spalte. For øvrig har NVE ingen spesifikk hjemmel til å utveksle informasjon ut over det som følger av forvaltningsloven.

3.6.3. Kredittilsynets adgang til å utlevere taushetsbelagt informasjon

Kredittilsynet og dets ansatte er underlagt bestemmelser i kredittilsynsloven og forvaltningsloven om plikt til å bevare taushet over uvedkommende med hjemmel i forskjellige lover. Medarbeidere i Kredittilsynet har plikt til å bevare taushet overfor uvedkommende om det som de får kjennskap til i sitt arbeid om en kundes forhold, jf. kredittilsynsloven § 7 første ledd. Som forvaltningsorgan er dessuten medarbeiderne underlagt taushetsplikten som følger av forvaltningsloven §§ 13 ff.

Dersom Kredittilsynet gjennom sitt tilsyn får grunn til å anta at noen er eller vil bli påført tap som følge av at bestemmelser i lov eller i medhold av lov ikke er overholdt, kan Kredittilsynet underrette vedkommende om forholdet, jf verdipapirhandelloven § 12-3 og børsloven § 8-3.

Ettersom verken Konkurransetilsynet eller NVE er omfattet av kretsen som Kredittilsynet uten hinder av taushetsplikten etter kredittilsynsloven § 7 første ledd kan gi opplysninger til, er det nødvendig å vurdere hvorvidt informasjon det kan bli behov for å utveksle vil være taushetsbelagt etter kredittilsynsloven § 7, samt om Konkurransetilsynet og NVE må anses som uvedkommende. Dersom NVE og Konkurransetilsynet i forhold til de aktuelle opplysningene må anses uvedkommende, kan Kredittilsynet etter gjeldende rett ikke gi taushetsbelagt informasjon. Det må imidlertid som nevnt ovenfor vurderes om Konkurransetilsynet i en konkret sak med hjemmel i konkurranseloven § 6-1 kan be om taushetsbelagte opplysninger fra Kredittilsynet.

3.7. Et internasjonalt kraftmarked med nasjonale og overnasjonale tilsynsmyndigheter

Vi vil her se kort på enkelte juridiske problemstillinger og utfordringer som følger av at det er snakk om et nordisk og til dels europeisk kraftmarked, som er gjenstand for tilsyn fra flere lands myndigheter, og fra EU og EFTAs overvåkningsorgan.

Det som er spesielt for konkurransereglene i EØS-avtalen er at de gjelder direkte for foretak i EØS-landene, og at de har mer karakter av å være overnasjonale enn nasjonale. Følgelig er det etablert overnasjonale organer som skal håndheve reglene, henholdsvis Europakommisjonen og EFTAs overvåkningsorgan. Kompetansefordelingen mellom disse to organene er nærmere regulert i EØS-avtalens artikkel 56 og 57. Når det gjelder EØS-regler som er relevante for NVEs og Kredittilsynets regelverk, dreier det seg om EU-direktiver som er integrert i det norske lovverket. Disse reglenes formål er blant annet dels å harmonisere regler i EØS-landene og dels å legge til rette for mer konkurranse på tvers av landegrensene. EU/EØS har ikke overnasjonale tilsynsmyndigheter på NVEs og Kredittilsynets områder i den forstand som Europakommisjonen/EFTAs overvåkningsorgan er det på konkurranserettens område.

Det er ikke adgang for norske myndigheter til å utlevere taushetsbelagte opplysninger til andre lands myndigheter eller internasjonale organisasjoner med mindre det er særlig hjemmel for det i lovverket. Lovbestemmelser som åpner for slik utveksling forutsetter normalt at det er inngått en internasjonal avtale om gjensidig utveksling av taushetsbelagt informasjon.

Det er i utgangspunktet et spørsmål for det enkelte tilsyn i hvilken grad det bør samarbeide med andre lands tilsvarende tilsynsmyndigheter. I samarbeidsforumet som foreslås i denne rapporten kan man diskutere i hvilken grad det er hensiktsmessig å se de enkelte tilsyns samarbeid med tilsvarende tilsyn i de øvrige nordiske land i sammenheng.

3.7.1. Konkurransemyndigheter

Konkurransetilsynet fører tilsyn med ervervsvirksomhet som får virkning på konkurransen i Norge. Den samme virksomheten vil ofte også ha virkning på konkurransen i andre land. Et saksforhold kan følgelig være gjenstand for interesse hos flere lands konkurransemyndigheter samtidig.

De nordiske konkurransemyndigheter har et løpende samarbeid med blant annet årlige samlinger med bred deltakelse fra de fem nordiske lands konkurransemyndigheter. De nordiske konkurransemyndigheter utarbeider regelmessig felles rapporter og nedsetter i den forbindelse felles arbeidsgrupper. For tiden leder Konkurransetilsynet en gruppe som utarbeider en rapport om det nordiske kraftmarkedet og nordiske konkurransemyndigheters samarbeid i den forbindelse, særlig med tanke på konkret samarbeid ved grenseoverskridende foretakssammenslutninger.

Norge har inngått en avtale med Danmark, Island og Sverige om samarbeid i konkurransesaker som blant annet omhandler utveksling av taushetsbelagt informasjon, jf. konkurranseloven § 1-8. Finland har foreløpig ikke sluttet seg til denne avtalen.

EØS' konkurranseregler får parallell anvendelse med norsk konkurranselov, med overnasjonale organer som tilsynsmyndigheter, i den grad samhandelen mellom to eller flere EØS-land er merkbart påvirket. Europakommisjonen/EFTAs overvåkingsorgan vil kunne forfølge eventuelle brudd på forbudene i EØS-avtalens artikkel 53 eller 54 mot henholdsvis konkurransebegrensende samarbeid og utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling. Dersom partene i en fusjon eller et oppkjøp har en samlet omsetning som overskrider visse terskelverdier, jf. punkt 3.2.8. ovenfor, vil Europakommisjonen/EFTAs overvåkingsorgan være kompetent myndighet. Det innebærer for eksempel at dersom en fusjon mellom to nordiske kraftprodusenter er stor nok, vil det være Europakommisjonen/EFTAs overvåkingsorgan som vil ha eksklusiv kompetanse til å behandle fusjonen.

Som nevnt ovenfor i punkt 3.2.8 vil det i forbindelse med EUs reform for håndheving av konkurransereglene i EU bli opprettet et nettverk mellom tilsynsmyndighetene. Det ser foreløpig ikke ut til at norske konkurransemyndigheter vil kunne delta fullt ut i dette nettverket. Konkurransetilsynet deltar imidlertid i European Competition Authorities (ECA), et forum for europeiske konkurransemyndigheter.

EØS-konkurranseloven av 27. november 1992 § 2 gir visse organer i EFTA og EU hjemmel til å innhente opplysninger fra enhver uten hinder av taushetsplikt, jf. første og tredje ledd. Konkurransetilsynet kan kreve tilsvarende opplysninger, jf. annet ledd. Av § 4 følger at norske myndigheter uten hinder av taushetsplikt kan gi EFTAs overvåkingsorgan og Europakommisjonen alle opplysninger som er nødvendige for å håndheve konkurransereglene i EØS-avtalen. Videre følger det av reguleringer i EØS-avtalen at norske konkurransemyndigheter skal motta informasjon i saker med EØS-dimensjon som behandles av Europakommisjonen.

3.7.2. Sektormyndigheter

NVE fører tilsyn med en norskbasert markeds plass for et nordisk kraftmarked (Nord Pool Spot AS) og andre infrastrukturforetak som har en rolle i dette markedet, først og fremst Statnett SF. Nordiske reguleringsmyndigheter har hatt jevnlig kontaktmøter siden 1999. I 2002 ble dette samarbeidet formalisert gjennom dannelsen av Forum of Nordic Energy Regulators (FNER). Det er utarbeidet et felles "Memorandum of Understanding" som er undertegnet av de respektive myndighetsorganer. I memorandumet heter det at "... et nært samarbeid mellom de nordiske regulatorer for å fremme en tett integrasjon av det nordiske kraftmarkedet er et felles mål". FNER ser det også som en viktig oppgave å sikre et godt samsvar mellom det nordiske markedet og utviklingen mot et felles kraftmarked i EU og EØS-området. I memorandumet er framhevet at samarbeidet tar hensyn til at de nasjonale reguleringsmyndighetene tildels har ulikt rettslig og regulatorisk ansvar.

NVE har ensidig forpliktet seg til å informere og innhente synspunkter fra de øvrige landenes sektormyndigheter om forhold knyttet til regulering av og tilsyn med norske konsesjonærer som kan være av betydning for de andre landene. Informasjonsutvekslingen må imidlertid skje innenfor forvaltningslovens regler.

Statnett SF er medlem av det nordiske samarbeidsorganet for systemansvarlige selskaper i Norden, Nordel. Statnett er part i en systemdriftsavtale med de øvrige medlemslandene. Systemdriftsavtalen har blant annet som formål å harmonisere de systemansvarliges nasjonale regler og rutiner i tilknytning til kraftmarkedet. Foreslåtte endringer i samarbeidsavtalen som kan påvirke kraftutvekslingen mellom Norge og utlandet vesentlig eller innebærer en ny form for samarbeid skal forelegges NVE til godkjenning i god tid før endringen trer i kraft.

Det arbeides aktivt innenfor EU med å legge til rette for utviklingen av et europeisk kraftmarked blant annet gjennom en ny versjon av Eldirektivet. NVE arbeider aktivt med å påvirke denne utviklingen gjennom medlemskap i Council of European Energy Regulators (CEER). Særlig har dette arbeidet vært fokusert mot fjerning av grensetariffer, modeller for flaskehalshåndtering, harmonisering av tariffer og forsyningssikkerhet. CEER ble formelt konstituert i 2000, men har vært virksom som uformell organisasjon fra 1998. Organisasjonen er de europeiske sektormyndighetenes kontaktpunkt mot EUs DG TREN. Det arbeides for at CEER skal bli et rådgivende organ for Europakommisjonen.

3.7.3. Finansmyndigheter

Kredittilsynet fører tilsyn med en norsk børs og en norsk oppgjørssentral for et i utgangspunktet nordisk kraftmarked. Kredittilsynet har et generelt samarbeid innenfor verdipapirområdet med de øvrige nordiske tilsynsmyndighetene.

Kredittilsynet er medlem av tilsynsorganisasjoner, arbeidsgrupper og andre samarbeidsgrupper på europeisk og nordisk plan, hvor felles problemstillinger drøftes. Kraftderivatmarkedet og tilsyn med dette er et av de markedene som drøftes i denne sammenheng.

Visse begrensninger i Kredittilsynets taushetsplikt følger av kredittilsynsloven § 7 tredje og fjerde punktum. Taushetsplikten etter kredittilsynsloven og forvaltningsloven gjelder blant annet ikke overfor myndigheter innenfor EØS-området som fører tilsyn med verdipapirforetak og andre foretak som driver virksomhet i forbindelse med verdipapirhandel.

4. Samarbeid mellom tilsynene – vurderinger og anbefalinger

4.1. Samarbeid til nå

Frem til Samarbeidsgruppen for tilsyn med kraftmarkedet ble opprettet høsten 2002, har samarbeidet mellom NVE, Konkurransetilsynet og Kredittilsynet kun foregått tosidig. Konkurransetilsynet har et formalisert samarbeid med både NVE og Kredittilsynet som er regulert i samarbeidsavtaler særlig på bakgrunn av at også disse tilsynene er pålagt å vurdere konkurransemessige forhold i sin virksomhet. NVE og Kredittilsynet har tidvis hatt noe uformell kontakt, men frem til nå har tilsynene ikke hatt noe formalisert samarbeid. Dette har sammenheng med at Kredittilsynets tilsyn med kraftmarkedet har en relativt kort historie. Varederivater ble definert som finansielt instrument ved lovendring i verdipapirhandelloven i 2001. Nord Pool ASA ble gitt konsesjon som børs for kraftderivater i 2002, og dermed fikk Kredittilsynet tilsynsoppgaver i kraftmarkedet. Av samme grunn har samarbeidet mellom Kredittilsynet og Konkurransetilsynet frem til de siste par år dreid seg først og fremst om finansmarkedene.

4.1.1. NVE og Konkurransetilsynet

Konkurransetilsynet og NVE utarbeidet i 1996 rapporten ”Avklaring av tilsynet med konkurranseforholdene i kraftmarkedet”. Rapporten avklarer hvordan Konkurransetilsynet og NVE skal forholde seg i saker der begge myndigheter håndhever de to regelsettene parallelt. Det foreligger således en formell avklaring av spørsmålet om ansvarsfordelingen på konkurranseområdet som er velfungerende i praksis. I rapporten beskrives følgende type saker: samarbeid mellom aktørene i bransjen, saker som gjelder øvrige vilkår, avtaler og handlinger, bedriftservervssaker, monopolregulering og regelverktutvikling. Rapportens anbefalinger om samarbeid mellom tilsynene er lagt til grunn for samarbeidet mellom NVE og Konkurransetilsynet, og har fortsatt gyldighet.

Samarbeid mellom aktørene i bransjen er normalt i strid med forbudsbestemmelsene i konkurranseloven, og aktørene må derfor ha dispensasjon. I tillegg kan det være nødvendig med konsesjon fra NVE. I slike saker avholdes møter etter behov mellom Konkurransetilsynet og NVE for å samordne saksbehandlingen. Sakene behandles parallelt, men vedtak fattes normalt først av Konkurransetilsynet, og så av NVE. På den måten blir den mest snevre problemstillingen avgjort først, og NVE kan deretter trekke inn andre forhold enn de rent konkurransemessige. Dersom det ikke er nødvendig med konsesjon behandles saken som hovedregel kun av Konkurransetilsynet som en dispensasjonssak. I praksis er det få slike saker som behandles.

I saker som gjelder øvrige vilkår, avtaler og handlinger som kan begrense konkurransen kan Konkurransetilsynet gripe inn med hjemmel i konkurranseloven. NVE kan med hjemmel i energiloven med tilhørende forskrifter gripe inn i forhold til nettselskapenes monopolvirksomhet ved tariffing og øvrige vilkår ved overføring av kraft. NVE har som hovedregel ikke kompetanse til å gripe inn i avtaler, vilkår og handlinger av konkurransemessig betydning mellom partene i en kraftomsetningsavtale. NVE kan imidlertid sette vilkår i forbindelse med omsetningskonsesjoner både for konkurranseutsatt og monopolregulert virksomhet. Konkurransetilsynet griper ikke inn og NVE setter ikke vilkår før de har avklart forholdet. I slike saker er det ved behov mye uformell kontakt.

NVE regulerer monopoldelen i kraftmarkedet. Her kommer reglene om område- og anleggskonsesjoner inn. Konkurransetilsynets inngrephjemmel kan i prinsippet også få anvendelse på monopolvirksomheten, men monopolreguleringen tilligger i det alt vesentlige NVE. Konkurransetilsynet holdes orientert om NVEs virksomhet på dette området.

I bedriftservervssaker kan Konkurransetilsynet gripe inn etter konkurranseloven. Etter energiloven kreves det ny konsesjonsbehandling ved visse overdragelser av høyspente elektriske anlegg. I saker som gjelder overdragelse av fallrettigheter avgir NVE innstilling til Olje- og energidepartementet som vurderer konsesjon etter industrikonsesjonsloven. I slike saker informerer Konkurransetilsynet og NVE hverandre, og Konkurransetilsynet bruker NVE aktivt i saksbehandlingen for å få tilstrekkelig informasjon.

Markedssituasjonen for noen år siden tilsa at både Konkurransetilsynet og NVE var bekymret for vertikale bedriftserverv, dvs. produsenter som kjøper distribusjonsnett. Det var da flere eksempler på at Konkurransetilsynet behandlet saker som også utløste konsesjonsplikt. Ved erverv som innebærer økt vertikal integrasjon stiller NVE vilkår om konserndannelse ved behandlingen etter energiloven. Vilkåret innebærer at monopolvirksomhet ikke kan eie eller være eid av selskap som innehar konsesjon for produksjon og omsetning av elektrisk energi. Det må derfor etableres et konsern med et holdingselskap som ikke innehar konsesjoner etter energiloven eller industrikonsesjonsloven. De senere år har Konkurransetilsynet vært mer opptatt av konkurransesituasjonen blant produsentene i engrosmarkedet samt Statkrafts posisjon. Konkurransetilsynet har vurdert flere erverv hvor Statkraft har kjøpt eierandeler av andre elektrisitetsverk med produksjon. Disse ervervene har stort sett ikke omfattet hele anlegg/virksomheter og har derfor som regel ikke utløst konsesjonsplikt etter energiloven.

Konkurransetilsynet og NVE har et betydelig samarbeid i forbindelse med regelverksutvikling knyttet til NVEs forskrifter av betydning for konkurransen og Konkurransetilsynets forskrifter som regulerer kraftmarkedet.

Konkurransetilsynet og NVE har formelle møter to ganger årlig, i tillegg til mye uformell kontakt. Ett av disse møtene foregår på direktørnivå, og i disse årlige møtene er formålet særlig å orientere om viktige saker og diskutere prinsipielle spørsmål.

4.1.2. Kredittilsynet og Konkurransetilsynet

Forholdet mellom Konkurransetilsynet og Kredittilsynet er nærmere beskrevet i rapport av 29. november 1996 vedrørende den praktiske samordningen av arbeidet med saker som berører konkurranseforholdene i finansmarkedet. Rapporten omhandler naturlig nok ikke samarbeid mellom tilsynene når det gjelder kraftmarkedet, ettersom det er først i de senere år at kraftderivater er underlagt tilsyn av Kredittilsynet. Innholdet i rapporten er allikevel kort omhandlet nedenfor for sammenhengens skyld.

Rapporten er utarbeidet av Konkurransetilsynet og Kredittilsynet i fellesskap. I rapporten fremheves det at samarbeidet bør bygge på følgende prinsipper: ivaretagelse av institusjonenes selvstendige rolle, effektiv og betryggende saksbehandling, forutberegnelighet for aktørene samt legge til rette for at Finansdepartementet blir kjent med Konkurransetilsynets vurderinger i sin behandling av konsesjonssaker. Rapporten foreslår videre rutiner for utveksling av informasjon mellom Konkurransetilsynet og Kredittilsynet. Rapporten avklarer ikke hvordan overlappende kompetanse mellom de to tilsynene skal løses.

Konkurransetilsynet og Kredittilsynet har formelle møter to ganger i året i tillegg til uformell kontakt i konkrete saker. Konkurransetilsynet blir rutinemessig informert av Kredittilsynet om konsesjonssaker. Dersom Konkurransetilsynet vil vurdere saken etter konkurransereglene, tar Konkurransetilsynet umiddelbart kontakt med Kredittilsynet. Formålet med kontakten er å utveksle informasjon slik at begge tilsyn bygger på samme faktum. Konkurransetilsynet er altså høringsinstans i konsesjonssaker. Samarbeidet med hensyn til informasjonsutveksling har fungert bra mellom Konkurransetilsynet og Kredittilsynet.

4.1.3. NVE og Kredittilsynet

Som nevnt ovenfor har NVE og Kredittilsynet frem til nå ikke hatt noe formalisert samarbeid, men har hatt noe kontakt i forbindelse med enkeltsaker.

4.2. Samarbeidsforum for NVE, Kredittilsynet og Konkurransetilsynet

Tilsynene ble høsten 2002 enige om å nedsette en arbeidsgruppe som skulle se på spørsmål av felles interesse for de tre tilsynene, og på behovet for samarbeid. Det faktum at det er tre tilsynsmyndigheter som må forholde seg til kraftmarkedet i Norge, var bakgrunnen for at man valgte å opprette en felles samarbeidsgruppe i tillegg til det tosidige samarbeid som allerede eksisterer.

De tre tilsynene har en klar felles interesse av at det er et velfungerende kraftmarked, og har hver for seg funksjoner i forhold til dette målet som med fordel kan ses i sammenheng slik at det totale tilsynet med kraftmarkedet blir så hensiktsmessig som mulig. Kraftmarkedets kompleksitet og relativt korte historie siden energiloven trådte i kraft i 1991 gjør at det er et særlig behov for informasjons- og erfaringsutveksling på dette området mellom relevante tilsynsmyndigheter. Den anstrengte kraftsituasjonen høsten og vinteren 2002/2003 førte for eksempel til at det var et særlig behov for kommunikasjon mellom tilsynene i den forbindelse, og gjorde at gruppen fikk god erfaring i å diskutere problemstillinger av felles interesse. Videre nevnes Kredittilsynets undersøkelser av påstander om manipulasjon av det fysiske markedet for å påvirke prisene på det finansielle markedet påsken 2002 som et illustrerende eksempel på en sak med potensiell interesse også for Konkurransetilsynet, og i hvert fall for NVE.

Det er gruppens vurdering at det er behov for et forum der tilsynsmyndighetene kan ha et løpende samarbeid utover det tosidige samarbeid som har vært til nå. Gruppen antar at et felles samarbeidsforum vil innebære samarbeid på mer generelt og overordnet plan enn samarbeid i pågående enkeltsaker, som er det tosidige samarbeid til nå først og fremst har dreid seg om. Samarbeidsforumet som er skissert nedenfor gjelder særlig forhold som har interesse for alle tre tilsyn, og supplerer de eksisterende tosidige samarbeidene.

Det er ikke gruppens intensjon å foreslå endringer i de velfungerende eksisterende samarbeidsordninger. Samarbeid i enkeltsaker egner seg best på tosidig nivå selv om det kan forekomme enkeltsaker som berører alle tre tilsyn, og som kan være egnet til å ta opp i et samarbeidsforum. Rent praktisk vil samarbeidsforumet kunne føre til at noe av den uformelle tosidige kontakten kan foregå innenfor samarbeidsforumets rammer. Vi forventer også at samarbeidsforumet i en viss grad kan bidra til å forbedre og videreutvikle det tosidige samarbeidet, og for eksempel utfylle det der det ikke er etablert tilfredsstillende samarbeidsformer tosidig per i dag. Kredittilsynets relativt nylige inntreden på kraftmarkedet

gjør at tilsynets kontakt med henholdsvis NVE og Konkurransetilsynet så langt ikke har vært formalisert eller gjenstand for nærmere vurdering.

Nedenfor kommer vi med en del forslag og anbefalinger når det gjelder mulige samarbeidsområder og samarbeidsformer. Samarbeidsgruppen har løpende diskutert aktuelle problemstillinger vedrørende kraftmarkedet siden oppstarten. Det nedenstående er først og fremst basert på erfaringer fra diskusjonene i gruppen. Tilsynene bør kontinuerlig vurdere nytten av et felles samarbeidsforum, og forumets funksjon og form.

4.3. Mulige fremtidige samarbeidsområder

Samarbeidsgruppen beskriver her nærmere enkelte mulige samarbeidsområder for samarbeidsforumet. Vi har i forrige punkt allerede indikert flere sentrale samarbeidsområder, men søker nedenfor å presisere enkelte av disse samtidig som vi nevner eksempler på andre typer samarbeid som kan knyttes opp mot et samarbeidsforum. Det er ikke meningen å gi en uttømmende beskrivelse av hva samarbeidet kan gå ut på under dette punkt, men å gi en viss oversikt. Det nevnes i den sammenheng at samarbeidets innhold er avhengig av hva tilsynene oppfatter som nyttig å ta opp i et felles forum, og det bør vurderes fortløpende hva det er aktuelt å samarbeide om.

4.3.1. Enkelt saker som er gjenstand for behandling hos flere tilsyn

Enkelt saker som er gjenstand for saksbehandling hos flere av tilsynene egner seg i utgangspunktet best for tosidig samarbeid mellom de personer i tilsynene som er involvert i saken. Enkelte saker vil imidlertid kunne være av en slik karakter og betydning at det kan være aktuelt å benytte samarbeidsforumet til koordinering og en viss diskusjon. Som sagt er imidlertid samarbeid i konkrete saker mer egnet for direkte kontakt mellom saksbehandlerne og de saksansvarlige i tilsynene.

4.3.2. Aktuelle saker for øvrig og forhold av felles interesse

Informasjon om relevante pågående saker og andre forhold av interesse hos de øvrige tilsyn er nyttig. I og med at det er tre tilsynsmyndigheter som fører tilsyn med kraftmarkedet ut ifra hvert sitt regelverk, er det et åpenbart behov for å vite hva de andre tilsynsmyndighetene foretar seg. Man kan dessuten komme med innspill og gi råd til hverandre. Generelt har gruppen opplevd dette som en helt sentral funksjon for samarbeidsforumet. Den anstrengte kraftsituasjonen i vinter var et illustrerende eksempel på nytten av slikt samarbeid.

4.3.3. Erfarings- og meningsutveksling

Uformell utveksling av erfaringer og synspunkter uten at det er knyttet til konkrete saker eller aktuelle forhold kan også være til gjensidig nytte. Det er for eksempel nyttig å få innsikt i hva øvrige tilsynsmyndigheter generelt tenker og mener om kraftmarkedet, gjennom for eksempel diskusjoner om kraftmarkedets funksjon og design eller om aktørenes plikter og rettigheter. Videre kan det være av interesse å dele erfaringer fra de enkelte tilsyns samarbeid med tilsvarende tilsynsmyndigheter i andre land, henholdsvis sektormyndigheter, konkurransemyndigheter og finansmyndigheter. Særlig gjelder dette samarbeid med de øvrige tilsynsmyndigheter i de nordiske land. Kredittilsynets og Nord Pools undersøkelser av påstått manipulasjon av det fysiske markedet for å oppnå fordeler i det finansielle markedet i 2002

kan nevnes som et eksempel på en sak som nødvendiggjorde kontakt med og innhenting av informasjon fra finans- og sektormyndigheter i Sverige, Finland og Danmark. Det var dessuten en potensiell sak for disse landenes konkurransemyndigheter. Saken påviste behovet for og nytten av gode rutiner på tvers av landegrensene i forbindelse med enkelthendelser av stor betydning for det nordiske kraftmarkedet.

Gruppen har opplevd det som lærerikt å utveksle erfaringer og synspunkter om kraftmarkedet og de enkelte tilsyns roller og hjemler i forhold til delmarkedene. Kapittel 2 og 3 i denne rapporten er et resultat av denne virksomheten, og man kan på denne måten blant annet dra nytte av de øvriges respektive informasjonsnettverk. Samarbeidsforumet kan således bidra til gjensidig kompetanseoppbygging blant tilsynenes medarbeidere. En ønsket bieffekt av et samarbeidsforum er videre den personlige kontakten som oppstår mellom de som deltar. Det skapes nettverk på tvers av tilsynene, og det kan oppleves som enklere å ta kontakt i konkrete saker. Vi nevner i den forbindelse at det kan være aktuelt å ta opp i samarbeidsforumet om man bør kunne åpne for hospitering tilsynene imellom dersom det er ønskelig.

4.3.4. Informasjonsutveksling

Samarbeidsforumet dreier seg om å utveksle informasjon og synspunkter. Et aktuelt samarbeidsområde er informasjonsutveksling i en noe snevrere forstand. Det enkelte tilsyn kan i samarbeidsforumet bli gjort oppmerksom på forhold som også det bør se nærmere på. Dette vil i stor grad være en bivirkning av de øvrige mulige samarbeidsområder som er nevnt, men bør også nevnes som et selvstendig samarbeidsområde. Et forhold som ett av tilsynene er klar over, kan være en potensiell sak å forfølge for de øvrige tilsyn uavhengig av om førstnevnte tilsyn vil forfølge det aktuelle forholdet eller ikke.

Det nevnes i denne sammenheng at gruppen forutsetter at samarbeidet i utgangspunktet kan foregå uten at det blir utvekslet taushetsbelagt informasjon. Dersom det skulle være særskilt behov for det i enkelttilfeller, vil de regler som er beskrevet i punkt 3.6 ovenfor angi nødvendig grunnlag og fremgangsmåte for utveksling av taushetsbelagt informasjon. Samarbeidsforumet kan ta opp til vurdering om det skal tas initiativ til nødvendige endringer i lovverket dersom det viser seg at begrensninger i informasjonsutvekslingen er til hinder for et hensiktsmessig samarbeid om tilsynet med kraftmarkedet.

Gruppen nevner i denne sammenheng også at det kan vurderes om det enkelte tilsyn bør kunne benytte samarbeidsforumet eller enkelte av dets medlemmer som rådgivere i en konkret sak dersom det er særlig behov for forumets eller enkelte medlemmers kompetanse. Dersom de det gjelder vil få kjennskap til taushetsbelagte opplysninger, kan de eventuelt skrive under på taushetserklæringer. Gruppen nevner dette som en mulig utnyttelse av samarbeidsforumet, men tar ikke stilling til om dette er hensiktsmessig eller ønskelig. Det vil uansett være opp til det enkelte tilsyn å vurdere om det ønsker å benytte forumet slik, og på den annen side om det enkelte tilsyn ønsker at dets representanter i forumet skal kunne benyttes slik. Dersom dette skal være et aktuelt samarbeidsområde må det vurderes og utredes nærmere, og eventuelt avklares med tilsynenes respektive ledelser.

4.3.5. Felles prosjekter og initiativ

Det kan være aktuelt å samarbeide om for eksempel utarbeidelse av felles rapporter, noe denne rapporten er et eksempel på. Videre kan man vurdere å samarbeide om forskningsrapporter eller ta felles initiativ overfor markedet eller overordnede myndigheter.

4.3.6. Videreutvikling av det samlede regelverket for kraftmarkedet

Samarbeidet mellom tilsynene kan resultere i at man oppdager svakheter ved det gjeldende totale regelverket for kraftmarkedet. I samarbeid kan man komme med anbefalinger om endringer som bør gjøres eller diskutere endringer de enkelte tilsyn planlegger å foreta i sine respektive regelverk.

4.3.7. Samordning av tilsyn med bestemte virksomheter

Dersom det er slik at mer enn ett av tilsynene planlegger eller ønsker å gjøre konkrete undersøkelser eller foreta tiltak i forhold til bestemte virksomheter, kan det tenkes at det kan være hensiktsmessig å samordne for eksempel henvendelser til virksomheten(e) og eventuelle stedlige tilsyn hos dem. Gruppen er kjent med at samarbeid av denne arten forekommer for eksempel mellom tilsynene på HMS-området (Arbeidstilsynet m.fl.).

4.4. Samarbeidsforumets arbeidsform

Samarbeidsgruppen har vurdert hvilken form tilsynenes samarbeidsforum bør ha. I vurderingene er det lagt vekt på at samarbeidsformen bør være mest mulig fleksibel og tilpasset behovet til enhver tid. Denne rapporten tar ikke sikte på å detaljregulere hvordan samarbeidet bør foregå, men foreslår visse rammer for samarbeidets form.

Gruppen mener at det ut fra samarbeidets omfang som skissert over, bør avholdes kvartalsvise møter slik at det kan være et løpende samarbeid med en viss kontinuitet. Sjeldnere frekvens enn kvartalsvis vil fort føre til at det ikke blir tilstrekkelig kontinuitet i det løpende samarbeidet. Ved særskilte behov bør det avholdes møter på ad hoc-basis i tillegg. Etter en viss tid kan man eventuelt evaluere hensiktsmessigheten av kvartalsvise møter. Ansvar for innkalling til møter og referatskriving bør gå på omgang mellom tilsynene. Det bør legges ut informasjon på internett i etterkant av avholdte møter for å markere samarbeidet. Innholdet i informasjonen behøver ikke ha karakter av å være referater, men kan beskrive hvilke problemstillinger som har vært diskutert med mindre disse er konfidensielle.

I forbindelse med konkrete saker eller prosjekter hvor det nedsettes andre felles arbeidsgrupper kan det være aktuelt at samarbeidsforumet trekkes inn for å utnytte denne gruppens kraftmarkedskompetanse. I forbindelse med kraftsituasjonen sist vinter ble det for eksempel etablert kontakt mellom NVE og Beredskapsutvalget for finansiell infrastruktur med tanke på beredskap i forbindelse med en eventuell rasjonerings situasjon. Det synes hensiktsmessig at samarbeidsforumet trekkes inn i denne typen kontakt for å bidra med informasjon.

Det enkelte tilsyn avgjør selv hvem som skal møte i samarbeidsforumet. Deltakelse kan variere etter behov og dagsorden. Gruppen finner det hensiktsmessig at det fra hvert tilsyn møter minst én person fast for å sikre kontinuitet. Hvert tilsyn bør utpeke en kontaktperson som blant annet kan ha et visst ansvar for det enkelte tilsyns forberedelse til møtene. Ett av de kvartalsvise møtene bør avholdes på direktørnivå hvor deltakere i samarbeidsforumet også deltar.

Forberedelser internt i tilsynene forut for samarbeidsmøtene er viktig, blant annet slik at man kan få sørget for at relevante saker av interesse for øvrige tilsyn kommer frem. Det vil over tid utvikles en praksis i forumet for hvilken informasjon som bør utveksles mellom tilsynene. De

faste medlemmene i forumet bør ha en fast forankring inn i egen etat med plikt til å bringe saker videre til de aktuelle deler av egen organisasjon når dette er naturlig. Samarbeidsforumet kan identifisere problemstillinger som bør løftes til et høyere nivå i samarbeidet mellom tilsynene, og sørge for at slike saker for eksempel blir satt på agendaen i de tosidige ledermøtene.

Det kan tenkes at det kan være hensiktsmessig at samarbeidsforumet har kontakt med aktører i kraftmarkedet som for eksempel Nord Pools Markedsovervåkning for å få innsikt og eventuelt bidra med kompetanse. Vedkommende aktør(er) kan inviteres til å delta leilighetsvis eller i enkelttilfelle i samarbeidsforumet.

5. Oppsummering og konklusjoner

5.1. Bakgrunn for samarbeidet

Konkurransetilsynet og NVE har hatt tilsynsoppgaver i forhold til kraftmarkedet siden energiloven trådte i kraft i 1991. Kredittilsynet fikk tilsynsoppgaver i forhold til kraftmarkedet da varederivater ble innlemmet i legaldefinisjonen av finansielle instrumenter i verdipapirhandelloven i 2001 og da Nord Pool ASA fikk børskonsesjon og Nord Pool Clearing ASA ble oppgjørssentral med konsesjon i 2002.

Alle tilsynenes virksomhet har en felles målsetting om effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser, men har ulike virkemidler for å oppnå dette. Konkurransetilsynet, Kredittilsynet og NVE forvalter tre ulike sett av regelverk som kan anvendes på samme sektor og til dels på samme saksforhold. De to førstnevnte tilsynene forvalter stort sett generelle regelverk som ikke bare gjelder for kraftsektoren, mens NVE forvalter et sektorspesifikt regelverk som kun kan anvendes på kraftsektoren. Dette regelverket er det mest omfattende og inneholder til dels detaljerte bestemmelser om rettigheter og plikter for enkeltaktører i energisektoren, hovedsakelig infrastrukturaktører.

Arbeidet med rapporten har vist at det ikke byr på nevneverdige problemer å avklare rolledelingen mellom tilsynene bare man kjenner tilsynenes funksjon og regelverk tilstrekkelig. De eksisterende tosidige samarbeidsordninger synes å være hensiktsmessige, men økt samarbeid vil øke alle tilsynenes effektivitet blant annet gjennom mer effektiv informasjonstilgang og heving av deres faglige kompetanse. Videre vil det tosidige samarbeidet kunne videreutvikles og forbedres gjennom økt samarbeid.

5.2. Regelverk og ansvarsfordeling

Regelverket som Konkurransetilsynet forvalter kommer i første rekke til anvendelse på aktører som handler eller skal handle i kraftmarkedet i forbindelse med prissamarbeid, anbudssamarbeid, markedsdeling, konkurranseskadelig adferd og inngrep mot bedriftsøkonomi. I tillegg kan pristilaksloven komme til anvendelse i forbindelse med forbud mot urimelige priser. Konkurransetilsynets forskrifter om prisopplysning ved transport og salg av kraft og om meldeplikt for kraftpriser er sektorspesifikke. Forholdene i disse to forskriftene reguleres ikke av NVE.

Bestemmelsene om prissamarbeid kan i noen tilfeller komme til anvendelse på samme saksforhold som er under behandling i Kredittilsynet, og et samarbeid på dette området er nødvendig. Ønsker om inngrep mot konkurranseskadelig adferd kan i noen tilfeller være rettet mot områder som allerede er regulert med hjemmel i energiloven. Ved bedriftsøkonomi hvor Konkurransetilsynet vurderer inngrep vil disse ervervene også være til behandling i NVE i forbindelse med endring av omsetnings-, område- og anleggskonsesjoner. I noen tilfeller vil ervervene også være til behandling i NVE i forhold til industrikonsesjonsloven. Konkurransetilsynet og NVE har imidlertid hatt et velfungerende samarbeid på disse områdene i mange år basert på en samarbeidsavtale fra 1996. NVE bidrar også med faglige innspill og informasjon til Konkurransetilsynet i forbindelse med ervervsaker. Samarbeidet på disse områdene bør videreføres i sin nåværende form.

En av konkurransetilsynets oppgaver er å påpeke konkurranseregulerende virkninger av offentlige tiltak. Det er mangeårig praksis for at Konkurransetilsynet og NVE gjensidig er hverandres høringsparter i saker som berører kraftmarkedet. I tillegg har det vært praksis med uformelle kontakter forut for og i etterkant av høringer. Dette samarbeidet har fungert bra og bør fortsette og utvides til å omfatte også Kredittilsynet i saker hvor det er naturlig. Et permanent samarbeidsforum for de tre tilsynene vil gjøre dette arbeidet mer effektivt.

Regelverket som NVE forvalter kommer bare i liten utstrekning til anvendelse direkte på handelen i kraftmarkedet. Det er i hovedsak rettet mot infrastrukturaktører som Statnett SF som system- og avregningsansvarlig, Nord Pool Spot AS som markeds plass for fysisk krafthandel og nettselskaper i forbindelse med måling, avregning, tariffing, leverandørskifter og tilgang til kraftmarkedet gjennom tilknytningen til overføringsnettet. I noen tilfeller griper regelverket direkte inn i de handlendes agering. Dette gjelder først og fremst plikten til å anmelde seg i balanse i spotmarkedet og plikten til å la seg avregne til gjeldende regulerkraftpris. Statnett har gjennom systemansvarsforskriften fått delegert myndighet til å suspendere bud i regulerkraftmarkedet i situasjoner hvor en produsent de facto er monopolist. I ekstreme tilfeller kan NVE som rasjoneringsmyndighet sette markedet helt eller delvis ut av funksjon for å ivareta hensynet til leveringssikkerheten som veier svært tungt. Når NVE gjør inngrep i kraftmarkedet kan dette få betydelige konsekvenser for finansmarkedene. Det er derfor viktig å få etablert et samarbeid mellom Kredittilsynet og NVE på dette området.

NVE har i gitte situasjoner rett til å innhente informasjon om de handlendes agering i kraftmarkedet. Hovedsakelig vil denne informasjonen bli innhentet fra Nord Pool Spot AS og fra avregningsansvarlig og systemansvarlig konsesjonær, som i begge tilfeller er Statnett SF. Noe av denne informasjonen kan viderefremmes til de andre tilsynene i forbindelse med deres tilsynsaktiviteter.

Kredittilsynets rolle i kraftmarkedet er primært å føre tilsyn med Nord Pool ASA som børs for kraftderivater og Nord Pool Clearing ASA som oppgjørssentral for kraftderivater. Reguleringer og inngrep foretatt av NVE eller Konkurransetilsynet kan få betydelige virkninger for disse selskapene og deres kunder. Samarbeid er derfor viktig.

5.3. Anbefalinger om fremtidig samarbeid

Samarbeidsgruppen for tilsyn med kraftmarkedet anbefaler at dagens tosidige samarbeidsordninger stort sett opprettholdes i sin nåværende form. I tillegg bør det opprettes et samarbeidsforum som kan være arena og utgangspunkt for samarbeid mellom alle tre tilsynene, og som kan bidra til å videreutvikle det tosidige samarbeidet der det er behov for det.

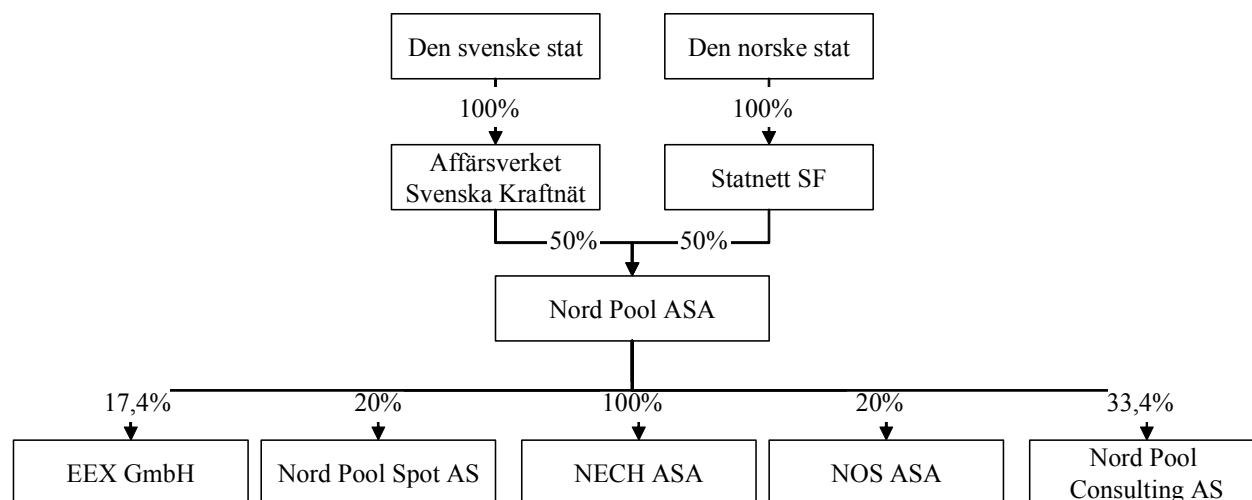
Forumets formål bør være å bidra til et best mulig samlet tilsyn med kraftmarkedet gjennom å bedre samarbeidet mellom tilsynene, øke hverandres kunnskapsnivå, utnytte hverandres informasjonsnettverk og bidra med konstruktive innspill til etatenes regelverksutvikling og tilsynsoppgaver.

Gruppen anbefaler at samarbeidsforumet har kvartalsvise møter for å sikre kontinuitet i samarbeidet, og forventer at en del av den tosidige kontakten som har vært frem til nå kan foregå innenfor forumets rammer.

Vedlegg 1: Eierforhold i Nord Pool ASA og Nord Pool Spot AS

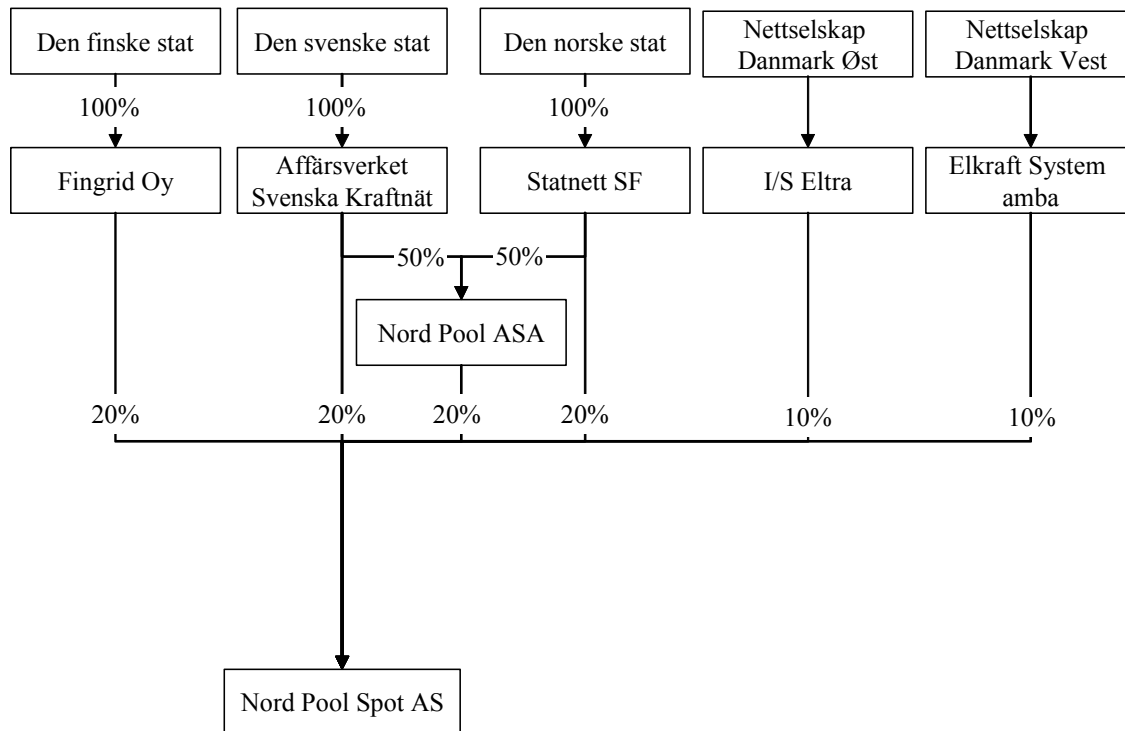
Nord Pool ASA

Nord Pool ASA er morselskapet i Nord Pool-gruppen. Nord Pool ASA eies av den svenske og norske staten gjennom de respektive lands systemoperatører, Affärsverket Svenska Kraftnät og Statnett SF. Figuren under viser hvilke foretak Nord Pool ASA har minoritets- og majoritetsinteresser på eiersiden.

Nord Pool Spot AS

Nord Pool Spot AS eies av systemoperatørene i Norden. Eiere av foretaket og eierfordeling er vist i figuren under.

Vedlegg 2: Oversikt over hjemmelsgrunnlag

Konkurransetilsynets hjemmelsgrunnlag

- Lov av 11. juni 1993 nr. 65 om konkurranse i ervervsvirksomhet (konkurranseloven)
- 1993.11.12 nr. 1022: (AAD) Ikrafttredelse av lov 11. juni 1993 nr. 65 om konkurranse i ervervsvirksomhet (konkurranseloven). Delegering av myndighet.
- 1993.12.17 nr. 1314: (AAD) Delegering av myndighet etter lov om konkurranse i ervervsvirksomhet (konkurranseloven) og lov om pristiltak fra Administrasjonsdepartementet til Konkurransetilsynet.
- 1996.06.07 nr. 0666: (AAD) Forskrift om prisopplysning ved transport og salg av elektrisk kraft.
- 1997.12.12 nr. 1392: (AAD) Forskrift om meldeplikt for kraftpriser.
- Lov av 11. juni 1993 nr. 66 om pristiltak (pristiltaksloven)
- 1993.11.12 nr. 1023: (AAD) Ikrafttredelse av lov 11. juni 1993 nr. 66 om pristiltak. Delegering av myndighet.

NVEs hjemmelsgrunnlag

- Lov av 29. juni 1990 nr 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven)
- 1991.01.11 nr 0013: (OED) Sikkerhetsbestemmelser for kraftforsyningen.
- 2001.12.14 nr 1455: (OED) Delegering av myndighet til Norges vassdrags- og energidirektorat etter energiloven.
- 1991.01.18 nr 0024: (OED) Delegering av myndighet til Olje- og energidepartementet etter energiloven.
- 2001.12.10 nr 1377: (OED) Forskrift om innbetaling av påslag på nettariffen til Energifondet (forskrift om Energifondet).
- 1990.12.07 nr 0959: (OED) Forskrift om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energilovforskriften)
- 1991.01.11 nr 0012: (OED) Delegering av myndighet til Olje- og energidepartementet etter energiloven.
- 1992.12.11 nr 1065: (OED) Forskrift om gjennomføring i norsk rett av EØS-avtalens vedlegg IV punkt 1 (rådsforordning (EØF) nr 1056/72) om innberetning om planlagte investeringer av interesse for Det europeiske økonomiske samarbeidsområde vedrørende olje, gass- og elektrisitetssektoren.

- 1999.03.11 nr 0301: (OED) Forskrift om måling, avregning og samordnet opptreden ved kraftomsetning og fakturering av netttjenester.
- 1999.03.11 nr 0302: (OED) Forskrift om økonomisk og teknisk rapportering, inntektsramme for nettvirksomheten og tariffier.
- 2001.12.10 nr 1377: (OED) Forskrift om innbetaling av påslag på nettariffen til Energifondet (forskrift om Energifondet).
- 2001.12.17 nr 1421: (OED) Forskrift om planlegging og gjennomføring av rekvisisjon av kraft og tvangsmessige leveringsinnskrenkninger ved krafrasjonering.
- 2002.05.07 nr 0448: (OED) Forskrift om systemansvaret i kraftsystemet.
- 2002.12.16 nr 1606: (OED) Forskrift om beredskap i kraftforsyningen.
- 2002.12.16 nr 1607: (OED) Forskrift om energiutredninger.
- Konesjoner:
  - Omsetningskonesjon
  - Områdekonesjon
  - Anleggskonesjon
  - Konesjon for avregningsansvarlig - Statnett SF
  - Omsetningskonesjon - Statnett SF
  - Konesjon for å utøve systemansvaret - Statnett SF
  - Markedsplasskonesjon - Nord Pool Spot AS
  - Konesjon for kraftutveksling med utlandet - Statnett SF
  - Konesjon for tilrettelegging av kraftutveksling med utlandet - Nord Pool Spot AS

Følgende lover ligger under OED, Energi- og vassdragsavdelingens ansvarsområde i tillegg til energiloven:

- 1917.12.14 nr 16: Lov om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v. (industrikonesjonsloven)
- 1917.12.14 nr 17: Lov om vassdragsreguleringer
- 2000.11.24 nr 82: Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven).
- 1940.03.15 nr 03: Lov om vassdragene.

Kredittilsynets hjemmelsgrunnlag

- 2000 11 17 nr 80: (FIN) Lov om børsvirksomhet m.m. (børsloven).
- 1997 06 19 nr 79: (FIN) Lov om verdipapirhandel
- 1956 12 07 nr 01: (FIN) Lov om tilsynet for kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper og verdipapirhandel m.v. (kredittilsynsloven)